

ingediend op **844** (2020-2021) – Nr. 24
28 maart 2022 (2021-2022)

Onderzoek

naar de aanpak van de met PFOS vervuilde gronden
op de Oosterweelwerf
en de gevolgen voor de volksgezondheid

Verslag van de hoorzitting

namens de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS
uitgebracht door Tinne Rombouts, Willem-Frederik Schiltz
en Mieke Schauvliege

van 8 november 2021
met het agentschap Zorg en Gezondheid

Documenten in het dossier:

- 844** (2020-2021) – Nr. 1: Motie
- Nr. 2 en 3: Amendementen
- Nr. 4: Tekst aangenomen door de plenaire vergadering van de motie
- Nr. 5 t.e.m. 23: Verslagen van de hoorzittingen

Samenstelling van de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS:

Voorzitter: Hannes Anaf.

Vaste leden:

Koen Daniëls, Piet De Bruyn, Andries Gryffroy, Joris Nachtergaele, Freya Perdaens;

Bart Claes, Chris Janssens, Stefaan Sintobin;

Stijn De Roo, Tinne Rombouts;

Gwenny De Vroe, Willem-Frederik Schiltz;

Imade Annouri, Mieke Schauvliege;

Hannes Anaf.

Toegevoegde leden:

Jos D'Haese.

Op 16 juni 2021 nam het Vlaams Parlement een motie aan tot uitoefening van het recht van onderzoek naar de aanpak van de met PFOS vervuilde gronden op de Oosterweelwerf en de gevolgen voor de volksgezondheid. De installatievergadering van de onderzoekscommissie vond plaats op 25 juni 2021. Haar opdracht liep tot 31 januari 2022 en werd op 26 januari 2022 verlengd tot 18 maart 2022. In deze periode werd een reeks openbare hoorzittingen gehouden met experts en getuigen.

Hoorzittingen met experts:

2 juli 2021	Jacob de Boer en Wim De Coen
2 juli 2021	Nicolas van Larebeke, Jamie C. De Witt, Greet Schoeters en Ilse Loots
9 juli 2021	Juan D. Piñeros Garcet, Jan de Vos en William Leys
9 juli 2021	Arjen Wintersen
16 juli 2021	Karl Vrancken, opdrachthouder
20 augustus 2021	Karl Vrancken, opdrachthouder
27 augustus 2021	Isabelle Larmuseau en Geert Van Calster
27 augustus 2021	essenscia, VVP en VVSG
30 augustus 2021	Lucas Bergkamp

Hoorzittingen met getuigen:

3 september 2021	3M
6 september 2021	vakbondsafvaardiging en arbeidsgeneeskundige dienst van 3M
15 september 2021	THV RoTS
24 september 2021	Lantis
1 oktober 2021	OVAM
8 oktober 2021	Departement Omgeving, afdeling GOP
15 oktober 2021	Departement Omgeving, afdeling Handhaving
22 oktober 2021	VMM
29 oktober 2021	VITO
29 oktober 2021	Jan Tytgat
8 november 2021	agentschap Zorg en Gezondheid
19 november 2021	Departement Mobiliteit en Openbare Werken
19 november 2021	Grondbank vzw
26 november 2021	THV RoTS, Lantis en Jan Tytgat
3 december 2021	3M
10 januari 2022	gemeente Zwijndrecht
14 januari 2022	provincie Antwerpen
14 januari 2022	stad Antwerpen
17 januari 2022	bevoegde ministers uit de zittingsperiode 2014-2019
21 januari 2022	André Van de Vyver en Jan Van Rensbergen
24 januari 2022	bevoegde ministers uit de zittingsperiode 2019-2024
7 februari 2022	OVAM, de voogdijminister en de ministers bevoegd voor Mobiliteit en Openbare Werken en Omgeving uit de zittingsperiode 2014-2019

Op basis van deze hoorzittingen werd door de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS een eindverslag opgesteld.

Hierna volgt het tussentijdse verslag van de hoorzitting van de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS van 8 november 2021 met het agentschap Zorg en Gezondheid met als getuigen Dirk Dewolf (administrateur-generaal agentschap Zorg en Gezondheid) en Bart Bautmans (teamverantwoordelijke Milieugezondheidszorg agentschap Zorg en Gezondheid).

Het verslag van deze hoorzitting is een geredigeerd woordelijk verslag dat aan de getuigen ter goedkeuring werd voorgelegd.

De presentaties zijn terug te vinden op de [dossierpagina](https://www.vlaamsparlement.be/dossierpagina) van dit document op www.vlaamsparlement.be.

**Verslag van de hoorzitting van 8 november 2021
met het agentschap Zorg en Gezondheid**

De voorzitter: Goedemorgen, welkom op deze zitting van de PFOS-onderzoekscommissie. We hebben vandaag een hoorzitting op de agenda staan met het agentschap Zorg en Gezondheid.

We horen vandaag twee getuigen, de heer Dirk Dewolf, administrateur-generaal van het agentschap Zorg en Gezondheid en de heer Bart Bautmans, teamverantwoordelijke Milieugezondheidszorg binnen het agentschap. Van deze getuigen werd de oproeping, de identiteit, beroep, plaats en datum van geboorte en woonplaats vastgesteld.

Ik nodig de getuigen vooreerst uit tot het afleggen van de eed. Mag ik u vragen uw micro aan te zetten, uw naam te vermelden en vervolgens de volgende eedformule uit te spreken: "Ik zal de gehele waarheid zeggen en niets dan de waarheid".

De heer Dewolf heeft het woord.

Dirk Dewolf: Ik zal de gehele waarheid zeggen en niets dan de waarheid.

De voorzitter: De heer Bautmans heeft het woord.

Bart Bautmans: Ik zal de gehele waarheid zeggen en niets dan de waarheid.

De voorzitter: De getuigen wordt gewezen op artikel 10, §4, van het decreet van 1 maart 2002 houdende de organisatie van het parlementair onderzoek, dat stelt dat onverminderd het invoeren van het beroepsgeheim, bedoeld in artikel 458 van het Strafwetboek, iedere getuige kan weigeren te getuigen wanneer hij zich door zijn verklaringen zou kunnen blootstellen aan strafvervolgning.

Van deze vergadering zal een proces-verbaal worden opgesteld waarbij u gevraagd wordt om dit binnen de 15 dagen na dit verhoor te ondertekenen, nadat u het gelezen en bevestigd heeft. We zullen het verslag zo spoedig mogelijk aan de getuigen bezorgen.

Net zoals de voorbije vergaderingen starten we met de mensen van het agentschap Zorg en Gezondheid om hen de kans te geven een startpleidooi te houden van maximaal 15 minuten, als dat kan. Dan gaan we over naar de vragen van de parlementsleden. We starten met een algemene vragenronde, in de zin dat we eerst alle vragen laten stellen en dat de getuigen vervolgens de kans krijgen om daarop te antwoorden. Nadien, als er nog bijkomende vragen zouden zijn, zal het gaan via vraag-antwoord, zodat we tot een iets directere interactie kunnen komen.

Op dit ogenblik zijn de geldende coronamaatregelen nog steeds dat het mondkapje opgehouden wordt tijdens de zitting, tenzij u aan het woord bent.

De heer Dewolf heeft het woord.

Dirk Dewolf: Dank u wel, voorzitter. Goedemorgen, parlementsleden. We zullen in het komende kwartier even door de opdrachten van het agentschap Zorg en Gezondheid gaan. Wat hebben we gedaan voor die bewuste 1 juni 2021, toen het gemeentebestuur van Zwijndrecht de alarmklok luidde? Wat hebben we nadien gedaan? We zullen eindigen met enkele aanbevelingen.

Op slide 1 ziet u een organogram van het agentschap Zorg en Gezondheid. We kunnen rekenen op de inzet van een kleine 250 voltijdequivalenten (vte's). U vindt het team

Milieugezondheidszorg terug bij de afdeling Preventie. Zij beschikken momenteel over 20,5 inzetbare voltijdequivalenten, van wie 15 inhoudelijke medewerkers zijn.

De missie van ons agentschap is uiteraard gezondheidswinst boeken: de mensen langer laten leven en van kwaliteitsvollere levensjaren laten genieten. Vertaald naar de missie van het team Milieugezondheidszorg betekent dit dan: het voorkomen van milieugezondheidsschade, vroegdetectie als het niet kan worden voorkomen en interventie waar nodig.

Het team is ook opdrachtgever van externe organisaties, zoals de partnerorganisatie Milieugezondheidszorg. Wat doen de experts in die partnerorganisatie? Ze vertalen wetenschappelijke inzichten naar de praktijk, naar methodiekontwikkeling. Het team stuurt ook de lokale medisch milieukundigen aan binnen een twintigtal preventienetwerken of Logo's (lokaal gezondheidsoverleg). Die personen zijn belangrijke schakelfiguren in de communicatie met het lokale niveau en met de lokale besturen in het bijzonder.

De prioriteiten van het team worden grotendeels mee bepaald door wat de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) als aanbeveling geeft aan de lidstaten. Prioriteit nummer één is daarbij luchtkwaliteit, omdat we weten dat de vermijdbare sterfte het hoogst is door oorzaken in dat milieucompartiment. Daarnaast is er uiteraard ook aandacht voor gezonde publieke ruimtes in verschillende dimensies, de klimaatgevolgen, en de hitte-episodes, die kwetsbaren ernstige gezondheidsschade kunnen toebrengen. Dan is er een meer historisch verhaal van belasting in de omgeving door zware metalen. Denk maar aan Hoboken en de Noorderkempen.

Op slide 5 staat aan de linkerkant het binnenmilieu, waarvoor we een apart besluit hebben met normen aangaande dat binnenmilieu en dat gestoeld is op het Preventiedecreet.

Een ander medium is het water, dat heel belangrijk is, zoals drinkwater en zwem- en recreatiewateren. U herinnert zich nog de uitbraak van legionella in de Gentse Kanaalzone in 2019. Legionellabeheersing is een ander belangrijk punt.

Naast die compartimenten werken we natuurlijk ook met milieugezondheidskundige aandachtsgebieden. We geven advies bij milieueffectenrapporten (MER's) en vergunningen, maar dan heel specifiek voor wat het deel gezondheid betreft binnen die milieueffectenrapporten. Er worden ook analyses en inschattingen gedaan op vraag van lokale besturen.

Op basis van signalen van zorgverleners treedt het milieuteam in actie. U moet weten: onze voelsprieten zitten niet in de bodem, niet in de lucht, niet in het water, maar in de mens, zowel de zieke mens, wanneer we signalen krijgen vanuit de gezondheidszorg, als de gezonde mens, wanneer er signalen komen vanuit de humane biomonitoring. Daarnaast gaan we uiteraard in op signalen van burgers en lokale besturen. En bij escalatie door collega-administraties zoals de Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM), de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) en het Departement Omgeving, op basis van hun milieumetingen, zullen we uiteraard in actie schieten.

MER-screenings bepalen of een milieueffectrapport nodig is. Dat wordt opgesteld door MER-deskundigen. Wanneer zij het onderdeel 'Mens' invullen van het MER, geven wij daaromtrent een advies.

We proberen ook proactief aan risicoanalyse te doen via humane biomonitoring. We zijn ermee gestart aan het begin van de eeuw, ook op basis van het Preventiedecreet. U ziet dat PFOS en PFOA gemeten werden sinds de tweede cyclus of vanaf 2007. In de daarna volgende cycli werden meerdere poly- en perfluoralkylstoffen (PFAS) toegevoegd. Wat hebben we daaruit geleerd? Dat de bioaccumulatie in het menselijk milieu in Vlaanderen over het algemeen vrij hoog is. Dat lag ook mee aan de basis van het PFAS-actieplan dat

in 2018 werd opgesteld door onze collega's van het Departement Omgeving, in samenwerking met de andere partneragentschappen. Dus eigenlijk stonden PFAS als algemene problematiek op onze agenda, maar was er voor ons geen duidelijk lokale focus op dat moment.

Wat hebben we gedaan vóór 1 juni? Ik wil nog even herhalen – u hebt dit wellicht al verschillende keren gehoord – dat we vandaag met de bril van 2021 kijken naar wat zich heeft afgespeeld in de voorgaande jaren. Op slide 9 ziet u de gezondheidkundige grenswaarde stelselmatig dalen, dus de tolereerbare inname per nanogram per kilogram lichaamsgewicht. Sinds 2018 is dat per week geworden. Met andere woorden: het inzicht in de gezondheidsschadelijke effecten van PFAS is mettertijd toegenomen en daarom zijn de grenswaarden verscherpt.

Wat hebben we specifiek in Zwijndrecht gedaan? In 2012 was er een vraag van de gemeente of kankers een hogere incidentie vertoonden in de gemeente. Dat had niets te maken met PFAS op dat moment, maar hing samen met een studie rond de nucleaire sites in België, in casu uiteraard Doel. Daar kwam geen hogere incidentie uit na raadpleging van de data van het Kankerregister. Een vraag in die zin werd herhaald in 2014 door een burger van de gemeente Zwijndrecht, specifiek voor wat de buurt van Boskouter betrof. Maar ook daar waren er geen elementen om een milieufactor aan te wijzen als oorzaak. Ook recent hebben we nog eens gekeken, maar konden we – gelukkig – vaststellen dat kanker niet vaker voorkwam in Zwijndrecht dan gemiddeld in Vlaanderen, tot dusver.

Dan kom ik tot de vergunningsaanvragen. De voorloper van dit agentschap heeft een gunstig advies gegeven in 2001 met een bijzondere voorwaarde, want het was de periode waarbij de industrie omschakelde van de lange ketens, C8-perfluorverbindingen, naar de kortere ketens, C4-sulfonylverbindingen. Er was toen heel weinig of quasi niets over gekend. Vandaar werd de bijkomende voorwaarde in de vergunning opgenomen om binnen een jaar na het opstarten van de nieuwe processen met een gedetailleerde risicobepaling inzake kankerverwekkende invloed te komen en zulke rapportage over te maken aan ons, de Vlaamse milieu-inspectie en de gemeente Zwijndrecht. We wensten ook op de hoogte gehouden te worden – dat wijst dan op de informatieplicht van het bedrijf – van de ontwikkelingen die zich voordoen op het vlak van het onderzoek van de emissies en immissies van C4-verbindingen in het milieu en uiteraard ook bij de mens.

Negen jaar later vraagt de bestendige deputatie aan 3M hoe het zit met de invulling van die bijzondere voorwaarde uit 2001. Het bedrijf antwoordde dat de installaties waarop die voorwaarde betrekking had, nooit geplaatst werden en dat de bijhorende emissies nooit hebben plaatsgevonden. Het vroeg daarom om die voorwaarde te laten schrappen en daarop werd positief ingegaan door de bestendige deputatie van de provincie.

In 2019 en 2020 werd er bij de hervergunning geen MER opgemaakt. Volgens de werkwijze die ik daarnet heb geschetst, kon er dan ook geen advies volgen van Zorg en Gezondheid, tenzij er geëscaleerd werd door de collega's van andere departementen.

Na 1 juni 2021 hebben de mensen van het team Milieugezondheidszorg tijd noch moeite gespaard om de bevolking van Zwijndrecht en uiteraard ook het gemeentebestuur zo goed mogelijk in te lichten. Er werden no-regretmaatregelen afgekondigd, zoals u weet. De bloedstaalnames werden voorbereid en intussen kent u de resultaten daarvan. Er werd geparticipeerd aan de voorbereiding en uitvoering van inspectiebezoeken. Er werden ook risicosites opgezocht en ook daar werden no-regretmaatregelen afgekondigd, dus op andere plaatsen dan Zwijndrecht. De collega's van Milieugezondheidszorg hebben ook een trekkersfunctie opgenomen bij het uitwerken van een nieuw handelingskader, onder andere verkennend bodemonderzoek en dergelijke meer. PFAS werden ook toegevoegd bij de controles van putwater, dus voor burgers die geen aansluiting hebben op het leidingwater. U weet dat de Raad van State vorige week een uitspraak heeft gedaan over

het opleggen van de veiligheidsmaatregelen, waardoor tijdelijk een aantal productieprocessen zijn stilgelegd.

Als we zo vrij mogen zijn om daaromtrent iets te zeggen, willen we enkele aanbevelingen doen. Eigenlijk zijn de basisprincipes in de regelgeving wel oké. We kunnen zelfs teruggaan naar het werkingsverdrag van de Europese Unie. Milieuaantasting dient aan de bron te worden aangepakt. De zero-emissie van potentieel schadelijke stoffen moet de hoeksteen worden van een preventief en brongericht beleid. De huidige Europese Commissie heeft dat principe hernomen in de Green Deal, die werd goedgekeurd door het Europees Parlement. Er kwam ook de richtlijn Milieuaansprakelijkheid, die producenten verplicht tot preventieve acties, herstelmaatregelen en informatiedeling. Ook ons eigen decreet, opgemaakt door de collega's van het domein Omgeving, heeft het in artikel 5 over de zorgplicht van de producenten en verwerkers, ongeacht de voorwaarden van de vergunning. Zoals in de farmaceutische sector vinden we dat ook hier de producent of verwerker aansprakelijk moet kunnen worden gesteld voor gezondheidsschade en milieuschade, wat in de Verenigde Staten ook is gebeurd. De bewijslast moet omgedraaid worden. Het is aan de industrie om aan te tonen dat nieuwe stoffen, 'man-made chemicals', niet ecotoxisch zijn of potentieel schadelijk voor de mens.

We zijn momenteel bezig, net zoals de Europese Unie, om een beleid uit te werken voor PFAS als groep. Onder impuls van Vlaanderen sluit België zich aan bij de roep naar uitfasering van de potentieel schadelijke PFAS-groep, samen met de ons omringende landen, Oostenrijk en de Scandinavische landen. We gaan dus naar somparameters, waarbij niet elke molecule apart wordt bekeken voor het formuleren van toetsingswaardes.

We moeten de samenwerking tussen de verschillende administraties faciliteren en optimaliseren. Het is niet voldoende om elkaars gegevens te ontsluiten, want er is al spontane uitwisseling, maar we moeten naar een meer intelligente 'data policy' gaan, waarbij een 'data lake' of een 'data space' kan worden gecreëerd waar je met artificiële intelligentie toch een aantal associaties gemakkelijker kunt zien bovendrijven in een netwerkbeheer.

Er is ook nood aan een kennishub rond milieu en omgeving, maar die wordt al voorbereid. Er is een werkgroep inzake zeer zorgwekkende stoffen (ZZS) om vanuit het snel voortschrijdend wetenschappelijk inzicht sneller tot beleidsvoorstellen te komen. Uiteraard zouden we ook tijd moeten vinden om ervaringen binnen Europa – denk maar aan de regio Veneto in Italië en aan de Drechtsteden in Nederland – en de aanpak van de PFAS-problematiek beter te kunnen uitwisselen.

Op slide 18 ziet u aan de linkerzijde het personeelseffectief van het team Milieugezondheidszorg. Ik verheul u niet dat de medewerkers van het team de laatste twee jaar in meerderheid werden ingezet voor de bestrijding van de covidpandemie. Ze werden ingeschakeld in het team Infectieziekten.

Aan de rechterkant ziet u de toename over de laatste 12 jaar van het aantal substanties dat door Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals (REACH) wordt geregistreerd als potentieel schadelijk of zorgwekkend. De onderste lijn geeft het aantal stoffen weer waarvoor een autorisatie nodig is van de Europese Commissie en die zonder die toelating niet mogen worden geproduceerd. U ziet daar een stijgende lijn. In dat spanningsveld is het heel moeilijk om ons te handhaven. Menskracht is dus nodig om die zaken goed te kunnen doen.

Ook de medisch milieukundigen zouden wat uitbreiding moeten krijgen, zeker in de regio's waar er nu heel veel communicatie en inzichtverschaffing nodig is aan de burgers. Er is nood aan de oprichting van een partnerorganisatie inzake zeer zorgwekkende stoffen om dit allemaal goed te kunnen opvolgen, ook de literatuur in toxicologische en andere tijdschriften. Er zijn extra middelen nodig voor de oprichting van een werkgroep Humane

Risicogrenzen die mee helpt vastleggen welke concentraties in de milieucompartimenten aanvaardbaar zijn, zonder dat de gezondheidkundige grenswaarden overschreden worden.

Dat was onze inleiding, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Dewolf. Het is zeker geen probleem dat u de vrijheid hebt genomen om ook al aanbevelingen te suggereren. Ik denk dat dat zeer nuttig is. Het is namelijk onze taak om niet alleen te kijken naar wat er fout is gegaan, maar ook om aanbevelingen voor de toekomst te formuleren. Dat is de bedoeling, ook van onze onderzoekscommissie.

Collega's, we werken met een beurtrolsysteem. Het was in principe aan het Vlaams Belang om te starten met de vragen, maar ik geef graag het woord aan de CD&V-fractie.

De heer De Roo heeft het woord.

Stijn De Roo: Ik dank u voor de toelichting en de aanbevelingen. Het is altijd goed om als onderzoekscommissie verschillende aanbevelingen te krijgen die we dan vervolgens in een rapport kunnen bundelen als een reeks gedragen maatregelen, zonder die op voorhand al te lossen.

Mijn eerste vraag gaat over wie wanneer wat wist, een vraag die we met de onderzoekscommissie willen uitklaren. Tijdens de werking van deze onderzoekscommissie hebben we al heel wat departementen en experts gehoord die hun visie en een getuigenis hebben gegeven over hoe alles is gelopen. Jullie komen nu zowat op het einde van de rit. Het is een parallel die we ook zien binnen het PFOS-dossier: pas op het moment dat er no-regretmaatregelen worden genomen, op het moment dat er een vraag van Zwijndrecht komt, komen jullie op de proppen, als ik het zo mag zeggen. Als we dan de slide zien over de prioriteiten die het team Milieugezondheidszorg heeft, komt dit eerlijk gezegd wat bevreemdend over. U bespreekt het buitenmilieu – het thema 'luchtkwaliteit', dat hier al heel vaak aan bod is gekomen – en het binnenmilieu. De drie pijlers die u hebt geschetst, zijn hier al heel vaak aan bod gekomen. Wanneer was het agentschap Zorg en Gezondheid op de hoogte van de gezondheidseffecten van PFOS en PFAS? Wanneer werden jullie hierover gecontacteerd? Hoe ging dat in zijn werk? Hoe kijken jullie er nu op terug? Hebben jullie het rapport-Tytgat ontvangen? Zo ja, wat hebben jullie daarmee gedaan?

Een tweede blokje vragen gaat over de normering. U hebt op uw slide de evolutie van de normering en de adviezen van de European Food Safety Authority (EFSA) getoond. In december 2018 werden dus nieuwe, voorlopige, strenge toxicologische waarden voor enkele PFAS gepubliceerd. Volgt het agentschap Zorg en Gezondheid die normen rechtstreeks op? U hebt de slide getoond en ik ga ervan uit van wel, maar kunt u uitleggen of jullie dat opvolgen? Waarom zijn er geen alarmbellen afgegaan na de publicatie van de waarden door EFSA? We spreken intussen van eind 2018, bijna 3 jaar geleden. Waarom kwam er geen heroverweging vanuit het agentschap? Welke rol speelt het agentschap bij de totstandkoming van de normering? Op welke manier wordt het agentschap betrokken bij de totstandkoming van de verschillende normeringen? Kunt u daar iets meer uitleg over geven?

Een derde blokje vragen gaat over de hotspot. We hebben in de onderzoekscommissie een toelichting gekregen van het Steunpunt Milieu en Gezondheid. Ze hebben de doelstelling van humane biomonitoring in Vlaanderen gesitueerd. Het ging onder meer over het monitoren van hotspots en het onderzoeken van mogelijke verbanden tussen de blootstelling aan chemische polluenten en de gezondheidseffecten. Professor Schoeters heeft verklaard dat in de vierde cyclus werd afgesproken dat die reguliere referentie-biomonitoring zou worden opgevolgd door het Departement Omgeving en dat het agentschap Zorg en Gezondheid verantwoordelijk werd voor die hotspotmonitoring. Er

was, naar haar zeggen, ook steeds een wisselwerking: in de stuurgroepen zaten zowel het agentschap Zorg en Gezondheid als de anderen. Mijn vraag specifiek over de vierde cyclus is waarom Zwijndrecht geen hotspot was.

Ik heb ook nog een vraag over illegale lozingen. Als ik me niet vergis, is het dankzij een initiatief van het agentschap Zorg en Gezondheid dat er recent een aantal illegale lozingen bij 3M zijn vastgesteld. Kunt u iets meer uitleg geven over hoe dat precies tot stand is gekomen? Hoe komt het dat het door jullie werd ontdekt? Naar aanleiding waarvan was dat? Doen, deden of gaan jullie dat ook doen bij andere bedrijven in Vlaanderen?

Ik heb nog een vraag over het protocol. Er is een samenwerkingsprotocol tussen de OVAM en het agentschap Zorg en Gezondheid. In dat protocol staat dat er samenwerking is wanneer er voorzorgsmaatregelen of veiligheidsmaatregelen in het kader van het Bodemdecreet nodig zijn, omdat er dan sprake is van gezondheidsrisico's voor de mens. Dat protocol is nooit in werking getreden. Waarom is dat protocol nooit in werking getreden? Zijn die afspraken volgens jullie correct verlopen? Zijn er protocollen of afspraken met andere agentschappen of misschien met de inspectie waarin jullie op de hoogte worden gebracht van ontdekkingen die men doet? Kunt u daarover iets meer zeggen?

De OVAM heeft verklaard dat zij in april 2019, een viertal maanden na de publicatie van de EFSA 2018-waarden, 3M hebben aangeschreven om het beschrijvend bodemonderzoek van 2006 opnieuw te doen. De resultaten worden eind dit jaar verwacht. Ze deden dat, naar eigen zeggen, uit voorzorg en zorgvuldigheid. Hoe komt het dat er bij het agentschap Zorg en Gezondheid op dat moment geen alarmbellen zijn afgegaan?

Dan is er nog een vraagje over lopende onderzoeken. Jullie hebben toegang tot enkele registers, zoals het Kankerregister en vermoedelijk nog andere medische data. Kunt u schetsen hoe dat vandaag gaat? Als er bloedonderzoeken gebeuren, hebben jullie dan een zicht op de geanonimiseerde waarden? Doen jullie daar verder onderzoek naar? Hoe zit de evolutie in elkaar? Hoe gaat dat in zijn werk binnen het agentschap Zorg en Gezondheid?

Vandaag worden kinderen tot 12 jaar niet meegenomen in de bloedonderzoeken en evenmin in het biomonitoringsnetwerk. Bij mijn weten zit daar vooral een ethische en pedagogische reden achter. Kunt u even schetsen en uitleggen waarom kinderen onder 12 jaar niet worden meegenomen in bloedonderzoeken? Zijn er andere manieren waarop we effecten van bijvoorbeeld PFOS en PFAS maar misschien ook van andere stoffen op kinderen in beeld kunnen brengen?

Voorzitter, tot zover mijn vragen.

De voorzitter: De heer Schiltz heeft het woord.

Willem-Frederik Schiltz: Ik sluit me aan bij vele vragen van de vorige collega, die ik dus ook niet zal herhalen.

Wat ik ook probeer te doen in deze commissie, is een zicht te krijgen op hoe verschillende entiteiten binnen de overheid met elkaar samenwerken en hoe hun interne werking is. U hebt natuurlijk ook kennis genomen van de onthutsende Panoreportage over het Departement Omgeving, waar bedenkingen waren over de interne integriteitswerking. Hebt u in uw departement een intern integriteitsstelsel dat moet worden ingeschakeld om de autonomie van de medewerkers in uw administratie te vrijwaren? Kunt u ons ook meedelen of u af en toe druk ervaart wanneer er discussies over normen, over vergunningen, over adviezen opduiken? Op welke manier wordt dan met die druk, als die er zou zijn, omgegaan?

Ik spring naar de samenwerking met de Vlaamse overheid. We hebben van de heer Cabus, secretaris-generaal van het Departement Omgeving, gehoord dat er in het management-comité over PFAS begin 2020 werd samengewerkt met diverse overheidsinstellingen. Was het vanuit uw bevoegdheid niet nodig dat u ook werd betrokken bij dit dossier? Bent u op tijd ingelicht over dit dossier? De vraag borduurt wat verder op die van collega De Roo dat het agentschap Zorg en Gezondheid een beetje op het einde van de rit opduikt. Het is al lang bekend dat er bij deze stoffen gezondheidsrisico's zijn en het lijkt ons toch dat het agentschap sneller betrokken had moeten worden.

Er is heel veel discussie geweest over 2017, toen het rapport van professor Tytgat uitkwam en toen er binnen de overheid en het stuurcomité van Lantis heel veel discussie was, ook met de politiek, of er nu al dan niet moest worden gecommuniceerd. De OVAM beslist dan – zo hebben we vernomen – op basis van het rapport-Tytgat dat het niet nodig was om te communiceren, omdat er geen humaan toxicologisch risico was. Ze zeggen er wel bij dat ze over de bodem gaan en geen gezondheidsexperten zijn. Dat zijn jullie. Bent u op dat moment door de OVAM gecontacteerd om het humaan toxicologisch risico in te schatten? Hebt u kennis gekregen van het rapport? Op welke manier en op welk moment? Meer nog, wat vond u van het rapport? Zijn er dingen die bij u alarmbellen deden rinkelen? Werd er op basis daarvan contact gezocht met andere overheden? Wat is er met die informatie gebeurd?

In 2006 was er trouwens mogelijks al sprake van PFAS in de lucht. In deze commissie hebben we het er op meerdere momenten over gehad. Het blijkt een beetje een 'etherisch' thema zou ik zeggen, maar er is veel discussie over. Hoe kan het worden gemeten? Wat zijn de risicowaarden? Door het bloedonderzoek zien we dat er een rechtstreeks verband lijkt te zijn tussen de afstand tot het bedrijf en bloedwaarden. Het kan niet alleen door het grondwater zijn en er is dus een vermoeden dat er ook deposities in de lucht zijn gebeurd. Zoals ik al zei, is er al vanaf 2006 sprake van dat PFAS zich ook door de lucht verspreiden. Hebt u daar informatie of inzichten over? Was u op dat moment en sindsdien op de hoogte? Wat is er met die informatie gebeurd?

De norm van 100 microgram per kilogram droge stof die professor Tytgat in zijn rapport naar boven heeft gehaald, is hier net voor de herfstvakantie stevig bediscussieerd. De bodemsaneringsdeskundige heeft in zijn toetsingskader de waarde van 100 verlaagd naar 70 microgram. Hier kwam toch ook aan het licht dat de norm van 70 microgram is afgeleid van een humaan toxicologische drempelwaarde – de toegelaten dagelijkse inname – die op enigszins verouderde literatuur zou stoelen. Kunt u ons uw inzichten geven over de appreciatie van die norm? Is die voor u voldoende gestoeld op de waarden die vandaag actueel zijn?

Ik heb een vraag over de rolverdeling van het agentschap Zorg en Gezondheid rond alles wat vergunningen en normeringen betreft. Beschikt u over voldoende expertise en bent u de mening toegedaan dat het agentschap voldoende zwaarwichtig kan doorwegen bij het al dan niet verlenen van vergunningen? U hebt iets laten zien van een vergunning voor installaties die lang geleden werd gevraagd, waarbij de informatieplicht van het bedrijf naar voren werd geschoven. Kunt u iets meer in detail weergeven hoe zulke procedures verlopen? Er bereiken ons ook berichten dat het agentschap af en toe geen vergunning, of toch geen advies, zou hebben afgeleverd. We hebben hier ook de provincie over de vloer gehad. Ze klaagden steen en been over het feit dat de structurele adviesverlening vaak te wensen overlaat en dat er vaak standaardadviezen worden geleverd. Het ging niet specifiek over uw agentschap, maar in het algemeen. Is er te allen tijde voldoende concreet en doortastend advies geleverd bij de vergunningen voor 3M?

Ik verwijs ook graag naar een zaak van een ander bedrijf, Tenneco in Sint-Truiden, dat ook al jarenlang te veel PFOS zou hebben geloosd, ver boven de norm. Hebt u ooit in die vergunningsprocedure een advies gegeven? Werd u dat gevraagd? Was u op de hoogte van deze situatie?

In de documentatie die we hebben gelezen en bij de bespreking hier in de commissie over Lantis en het vaststellen van normeringen, merken we dat, in een nieuwe materie met evoluerende normen en voortschrijdende inzichten, wordt gezocht naar wat een concrete en juiste norm moet zijn. Bijvoorbeeld: wat mag de lozingsnorm van het bemalingswater zijn? Uiteindelijk is men op 0,1 microgram beland, de detectielimiet. Lantis bereikte die door bijkomende koolfilters in te schakelen. Voordien werd de norm op 1 microgram vastgelegd. In de documentatie wordt nochtans gevraagd om een realistische en haalbare norm voorop te stellen en probeerde men eerst om op 2,5 keer die norm te komen. Wanneer er vragen worden gesteld over normen die moeten worden opgesteld, merkt u dan dat er meer vragen zijn om een realistische houding aan te nemen en toch niet te streng te zijn, om andere afwegingen te maken dan alleen maar gezondheidstechnische of toxicologische risico's?

We hebben er toch een wat wrang gevoel bij dat, nu de bom gebarsten is, er een batterij no-regretmaatregelen naar voren zijn geschoven die heel erg lijken op de maatregelen die in het rapport van professor Tytgat staan. Veel mensen in Zwijndrecht vragen zich af of die no-regretmaatregelen niet vroeger hadden gekund, in 2017. Waren er, met andere woorden, in 2017 niet al voldoende indicaties dat het verstandig was om die maatregelen voorop te stellen en om bijkomend onderzoek te doen? We hebben de mensen van de OVAM gehoord. Ik vond het toch stuitend dat er werd vastgesteld dat er op een aantal plaatsen grote overschrijdingen waren, maar dan stopt het. Men ging geen bijkomend onderzoek in Zwijndrecht doen, men belde niet naar de gemeente om de hotspots fijnmaziger in beeld te brengen. Ik ga voort op de vraag van collega De Roo. Hadden we dus niet sneller moeten ingrijpen en tijdiger de no-regretmaatregelen moeten uitrollen?

Vandaag is ook het gebied afgebakend waarin de maatregelen van toepassing zijn. Er zijn bloedonderzoeken uitgevoerd en de groep mensen die in aanmerking komt voor bloedonderzoek, is uitgebreid. De Schelde lijkt een soort van magische barrière te zijn; in Antwerpen zelf wordt er nog niet getest. Bent u van mening dat de huidige afbakening van de doelgroep van mensen die worden getest, adequaat is om het gezondheidsrisico te kunnen inschatten?

Tot slot heb ik nog een iets algemenere vraag. Ik begrijp uiteraard dat in de covidpandemie het personeel van uw diensten massaal is ingezet. Dat lijkt me evident. Nu is er ook veel aandacht voor PFAS. Vindt u dat de aandacht daarvoor in verhouding staat tot eventueel andere schadelijke stoffen? We hebben in de slides gezien dat er een aantal andere permanente bedreigingen van ons leefmilieu zijn. Professor Vrancken heeft ook regelmatig naar voren gebracht dat PFAS niet de enige toxische stoffen zijn die de gezondheid van de mens bedreigen. Denk maar aan zware metalen, aan arseen. Er zijn een reeks stoffen waarbij we een oogje in het zeil moeten houden. Is de aandacht die naar dit probleem gaat dus evenredig met het risico voor de volksgezondheid?

De voorzitter: Mevrouw Schauvliege heeft het woord.

Mieke Schauvliege: Goede morgen, mensen van het agentschap Zorg en Gezondheid. Ik zal ook proberen om niet in herhaling te vallen, maar heel wat van de vragen zijn uiteraard al gesteld.

Ik begin met een heel concrete vraag. Kunt u mij precies zeggen wanneer het agentschap Zorg en Gezondheid voor het eerst is ingelicht over de verspreiding van PFOS-vervuiling in Zwijndrecht? Want daar horen we heel veel verschillende signalen over. Ik wil hier even twee citaten naar voren brengen. Op de hoorzitting met Lantis is er door de mensen van Lantis toch heel duidelijk dit gezegd: "Maar ik wil er toch wel op wijzen dat de toenmalige kabinetschef van de minister van Leefmilieu, bevoegd voor het agentschap Zorg en Gezondheid" – wat eigenlijk een rare combinatie is – "mee in de mailing stond die ik ook gestuurd heb aan het politiek stuurcomité." En dan volgt een hele uitleg over de communicatie die al dan niet zou zijn gebeurd. Kunt u bevestigen dat u op de hoogte was

van de communicatie in 2017, en de zorgen die Lantis deelde met betrekking tot de impact op de gezondheid van de mensen van Zwijndrecht? Of was u niet op de hoogte? Was uw bevoegd minister op de hoogte? Is daar communicatie over geweest of niet?

Ik verwijs ook naar een citaat van minister Wouter Beke op 8 juni in de commissie Welzijn, waarin hij stelde tot 8 juni niet op de hoogte geweest te zijn van deze problematiek. Kunt u die uitspraak kaderen? Want ik hoorde daarnet een heel overzicht van hoe die problematiek van PFOS/PFAS al 'in the picture' stond. Hoe verklaart u heel specifiek de uitspraak van minister Beke op 8 juni, toen ik hem heel concreet de vraag stelde in welke mate het agentschap Zorg en Gezondheid al betrokken geweest is in het verleden en hij daarop antwoordde dat dat niet het geval was?

Een tweede blok vragen gaat over de mate waarin jullie de evoluties in de normering opvolgen. U hebt daarnet de evolutie van de normering geschetst. Maar in welke mate bent u actief betrokken bij het beïnvloeden van die internationale normering? Volgt u de internationale literatuur op of niet? Bent u op de hoogte, maar ook betrokken? Hebt u daar impact op, en hoe gaat u daar in de toekomst mee om?

Collega Schiltz heeft het al gehad over de no-regretmaatregelen die op 14 juni werden uitgerold. Kunt u mij exact vertellen op basis van welke nieuwe informatie die maatregelen toen zijn opgesteld? Er is al de vraag gesteld of er niet al voldoende informatie was in 2017 om die no-regretmaatregelen toen uit te rollen, maar ik wil eigenlijk heel specifiek weten op basis van welke signalen u in juni die no-regretmaatregelen hebt aangekondigd.

Die maatregelen zijn intussen inderdaad uitgebreid, op basis van de resultaten van de bloedanalyses. No-regretmaatregelen zijn toch preventieve maatregelen, maatregelen die je neemt om te zorgen dat het niet erger wordt? Nu tonen deze resultaten aan dat die no-regretmaatregelen uitgebreid moeten worden. Hebben we in het begin dan maatregelen aangekondigd die niet streng genoeg waren? Eigenlijk zou je verwachten dat men die no-regretmaatregelen versoepelt, en hier gebeurt het omgekeerde. Is dat een normale evolutie? Hebben we nog voorbeelden waar dat op die manier gebeurt?

Dan is er de samenwerking met het Steunpunt Milieu en Gezondheid. Klopt het dat jullie sinds 2007 lid zijn van het Steunpunt Milieu en Gezondheid en dat jullie daar in 2016 zijn uit gestapt? Wat was daar de trigger van, waarom is dat gebeurd? Is dat een beslissing die jullie zelf hebben genomen of hebben jullie die moeten nemen? Jullie hebben zich dan gefocust op aandachtsgebieden en hotspots. Ik heb daarbij dezelfde vraag als de collega's: waarom zit Zwijndrecht daar niet bij, en kunt u de hotspots opsommen die dan wel zijn onderzocht? En zat daar PFAS-onderzoek in?

In een verslag van het Steunpunt Milieu en Gezondheid van 2017 lezen we dat mevrouw Schoeters werd gecontacteerd door de gemeente Dordrecht over het omgaan met communicatie over deze gevoelige materie. Ze vonden de communicatie van het steunpunt zeer goed. Daar was het agentschap Zorg en Gezondheid ook aanwezig. Dan is mijn vraag heel concreet: was u dan vanuit het agentschap Zorg en Gezondheid toch ook niet op de hoogte van die PFOS-verontreiniging in Dordrecht, en van de gevoeligheid van de communicatie daarover?

Ik begrijp uit jullie voorstelling dat jullie niet op de hoogte waren van de bloedwaarden bij de vierde cyclus, 2016-2020. Klopt dat of klopt dat niet?

Dan hebben we vernomen dat er een aantal protocollen zijn opgesteld, samenwerkingsverbanden tussen de VMM en de OVAM. Ik focus even op de OVAM. Dat protocol zou afgesloten zijn op 1 april 2021, als ik het goed begrepen heb uit de hoorzitting met de OVAM. Er is toen ook heel duidelijk gezegd dat de OVAM onmiddellijk betrokken is, op basis van dat samenwerkingsprotocol. Hoe gebeurde de samenwerking voor dat samenwerkingsprotocol? Welke stappen werden daarin ondernomen? Ik heb zelf gezocht

naar dat samenwerkingsprotocol, en heb dat niet gevonden. Is dat nergens beschikbaar? Ofwel heb ik erover gekeken. Kunt u ook meegeven wat er nu in zo'n samenwerkingsverband staat, en hoe dat geëvolueerd is?

Over het advies van de heer Tytgat zijn er al vragen gesteld. Er was de vraag of jullie dat hebben gezien en of jullie daar advies op hebben gegeven, en wat jullie mening daarover is. Dat zullen we dan straks vernemen.

Dan heb ik een aantal vragen over de adviesverlening bij vergunningen. Wij hebben al de vergunningen nagegaan die 3M heeft gekregen, en daar staat eigenlijk altijd de vermelding 'stilzwijgend gunstig advies van het agentschap Zorg en Gezondheid' bij. Kunt u mij dat verklaren? U legt de link met het MER, de MER-screening en de MER-plicht. Als het nodig is zal het agentschap Zorg en Gezondheid zijn advies verlenen, en als dat niet het geval is, doet het dat niet. Is dat de standaardprocedure, of hoe verlopen die afspraken precies? Want ik lees eigenlijk, behalve dat ene advies dat u zelf hebt opgesomd, altijd 'stilzwijgend gunstig advies' in al die vergunningen. Dat gaat nu over de vergunning voor 3M, maar is dat ook de courante praktijk voor andere bedrijven, meer bepaald de klasse 1-bedrijven waar PFOS en andere gevaarlijke stoffen geloosd worden? Is dat de gangbare praktijk?

U gaf ook aan dat u voor de MER-procedure advies hebt verleend of bepaald hebt hoe het luik 'Gezondheid' in de MER-procedure moet worden aangepakt. Wel opvallend was dat daar een heel beperkte personeelsbezetting mee bezig kan zijn. Hebt u een zicht op het aantal MER-deskundigen die actief zijn op het vlak van gezondheid? Een tweede vraag daarbij is of u ook de kwaliteit van die MER-deskundigen controleert. Is dat jullie taak, en hoe verloopt dat? Ik denk dat dat een heel belangrijke poot is in het aspect rond de vergunningverlening en heel die MER-procedure: jullie rol daarbij, de rol van de andere administraties, en hoe gezondheid in dat pakket doorweegt. Daar ben ik wel benieuwd naar.

In het bloedstalenonderzoek is geen link gelegd met aandoeningen. Kunt u mij verklaren waarom dat zo is? En ik heb dan dezelfde vraag over Antwerpen: hoe komt het dat de grens van het verder onderzoek nu gestopt is aan de Schelde, terwijl er toch wel indicaties zijn dat PFAS zich verspreidt via de lucht, en dat het toch wel interessant zou zijn om minstens te onderzoeken hoe het zit met de verspreiding van PFAS verder dan de Schelde?

Dan kom ik tot drinkwater. Wat is volgens jullie de correcte en veilige norm voor drinkwater? In documenten die ons ter beschikking zijn gesteld, heb ik gevonden dat PFAS in 2018 in drinkwater is onderzocht, door de VMM en het agentschap Zorg en Gezondheid. Maar het rapport en de resultaten van dat rapport werden eigenlijk nooit gepubliceerd. Er is wel een duidingsdocument op de website van de VMM verschenen. Hebt u daar weet van, dat die gegevens niet zijn meegedeeld door de VMM? En waarom hebt u dat zelf niet gedaan? Want daar staan toch wel een aantal bijzondere gegevens in.

Dan is er de relatie met 3M. Bent u op de hoogte van hoe de toestand in Amerika is verlopen, dus op de site van 3M? Hebt u daar actief onderzoek naar verricht, om de parallel met Zwijndrecht te kunnen leggen? En dan is er inderdaad de vraag hoe het komt dat jullie sneller wisten dan de vergunningenverlener en de controleur van de vergunningen dat 3M stoffen produceerde waar ze geen vergunning voor hadden. En hoe komt het dat daarover geen informatie-uitwisseling was?

We hebben hier ook een hoorzitting gehad met de vakbonden, die toen verklaarden dat er bloedanalyses bij werknemers van 3M gebeurden en geanalyseerd werden in Amerika. Hebt u daar weet van, hebben jullie ooit zicht gehad op die resultaten, daar inbreng in gehad? Wat denkt u van die praktijk? Zijn de conclusies die daaruit zijn voortgevloeid volgens jullie correct? Of moeten we daar verder op doorgaan?

Over de vraag om niet te communiceren in 2017 zijn er al voldoende vragen gesteld, denk ik.

Als ik goed ben ingelicht, waren jullie niet betrokken bij de Commissie Grondverzet. Is daar een verklaring voor? Het lijkt me toch ook wel belangrijk dat jullie daar een inbreng in zouden hebben.

Waren jullie van bij de start betrokken bij de opmaak van het PFAS-actieplan, dat is opgemaakt door het Departement Omgeving? En wat was jullie inbreng?

Ik lees ook in het verslag van de Coördinatiewerkgroep risicobeheersing chemische stoffen van 6 juni 2019 dat jullie meerdere keren gevraagd werd om deel te nemen aan die coördinatiewerkgroep en actief te participeren. Dat blijkt eigenlijk nooit gelukt te zijn. Wat is daar de reden van? Dat lijkt me toch wel zeer belangrijk te zijn.

U geeft een aantal aanbevelingen. Een daarvan is het ontwikkelen van een kennishub. Hoe ziet u dat precies? Kunt u dat verder uitleggen? En is dat naar het model van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) in Nederland, of zijn daar andere ideeën rond? Want we hebben vorige week ook de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO) gehoord. Zij gaven heel duidelijk aan dat er binnen de gezondheidspoot binnen VITO toch bedreigingen zijn, en dat het niet zo evident was dat die gezondheidspoot standhield. Hoe zien jullie de samenwerking met VITO bij het ontwikkelen van zo'n gezondheidshub? Is dat jullie taak of is dat voor VITO? Wat is de relatie daarrond, hebben jullie daar ideeën over?

Ik was toch wel geschrokken. We hebben hier al meerdere keren departementshoofden gehoord die de evolutie van het personeelsbestand hebben geschetst. Tot nu toe was dat altijd min 20 procent, sinds 2010. Ik zie hier cijfers van min 36 procent. Kunt u verklaren waarom dat bij jullie nog zoveel meer is dan bij de milieuadministratie? Hoe komt dat? En welke inspanningen zouden er volgens jullie moeten gebeuren om jullie taak toch goed te kunnen uittrollen, als je ziet dat de hoeveelheid vragen die op jullie afkomt toch continu stijgt en waarschijnlijk niet zal verminderen. Hebben jullie daar al voorstellen rond, ideeën rond? Maar vooral: hoe verklaren jullie dat jullie blijkbaar zwaarder geïmpacteerd zijn in de besparingen dan de andere agentschappen?

Ik denk dat ik het voorlopig hierbij zal laten.

De voorzitter: De heer Daniëls heeft het woord.

Ik geef nog even mee dat collega D'Haese van de PVDA-fractie in quarantaine moest na zijn bezoek aan de Conference of the Parties (COP) in Glasgow, aangezien dat buiten de Europese Unie ligt.

Koen Daniëls: Collega's, er zijn al heel wat vragen gesteld. Normaal is er eerst een ronde met algemene vragen en nadien een ronde waarin we meer op de details ingaan. Maar ik heb het gevoel dat er nu toch al relatief veel detailvragen gesteld zijn. Ik zal proberen daar dan iets dieper op in te zoomen, in het kader van de efficiëntie van deze vergadering. Ik wil graag een aantal data aan elkaar koppelen.

In de commissie Welzijn van 8 juni zei de minister letterlijk – ik citeer, want volgens mij heeft de collega niet juist geciteerd – : “Het agentschap Zorg en Gezondheid was tot vorige week niet op de hoogte van een PFAS-probleem met mogelijke gezondheidsrisico's naar de omwonenden.” Dat was op dinsdag 8 juni. Dan zou ik denken dat dat wil zeggen dat u tot 1 juni 2021 op geen enkele manier op de hoogte was van een PFAS-probleem met mogelijke gezondheidsrisico's naar de omwonenden. Dat is 2021. U hebt daarnet in uw uiteenzetting gezegd dat u in 2018 wel al betrokken was bij de voorbereiding van het PFAS-actieplan. In dat PFAS-actieplan worden locaties vermeld waar PFAS in de grond zitten.

Mijn eerste vraag is zeer duidelijk: klopt het dat het agentschap Zorg en Gezondheid tot de week voor dinsdag 8 juni op geen enkele manier wist dat er PFAS aanwezig waren, wetende wat u verder al hebt verklaard?

Ik ga nog even door op die datum van 8 juni, want dat blijkt te kloppen. Op woensdag 9 juni, de dag na die commissie Welzijn, waar ik heel wat vragen heb gesteld, stuurt de heer Bautmans immers een mail, niet naar de OVAM, niet naar Lantis, maar naar 3M, met een hele hoop vragen over no-regretmaatregelen en een lijst van analyses. Het gaat daarbij over twee inschattingen. "Zijn er onmiddellijk enkele no-regretmaatregelen nodig in de omgeving van de aangehaalde site om de blootstelling aan PFAS bij de bevolking te beperken?" Die vraag wordt dus gesteld, ook aan 3M. "Is er nood om de lokale situatie grondig in kaart brengen aan de hand van biomonitoring?" Die vraag gaat niet naar de OVAM, niet naar andere agentschappen, maar de dag na die commissie wordt die mail verstuurd naar 3M en wordt 3M gevraagd om info te bezorgen, namelijk een lijst van PFAS-vermeldingen, met vermelding van de CAS-nummers (Chemical Abstracts Service) die in de bedrijfsactiviteit werden en worden gebruikt als grondstof, tussenverbinding en dergelijke meer, "een lijst van de door u gekende analyses van stalen van de milieu-metingen op het terrein en de omgeving".

Is het niet raar dat de minister zegt: "8 juni, niet betrokken" en dat de dag nadien een mail vertrekt naar 3M met de vraag of er al analyses zijn, terwijl de OVAM al veel vroeger analyses had en u zelf betrokken was bij de opmaak van het PFAS-plan in 2018? Ik weet niet goed hoe ik dat moet begrijpen en waarom de vraag naar de stalen niet werd gesteld aan de OVAM, aangezien die stalen daar wel degelijk bij betrokken waren. Temeer omdat – de collega's hebben er net al naar verwezen – het agentschap Zorg en Gezondheid bij al die adviesaanvragen voor milieuvergunningen van de jaren voordien, ook in 2020, wel degelijk betrokken was. Er is alleen niet op geantwoord. Maar een aantal zaken die u vraagt, stonden in die aanvragen voor milieuvergunning. Dat is een eerste groep vragen omtrent de datum en de betrokkenheid van het agentschap Zorg en Gezondheid.

Ik kom tot een tweede groep van vragen die mij heel hard interesseren, naar de samenwerking tussen de OVAM en het agentschap Zorg en Gezondheid. In het begin van uw presentatie hebt u een schema getoond met de stoffen die op jullie radar staan, de stoffen waarmee jullie bezig zijn. Van wanneer dateert dat schema dat u hebt laten zien? Is dat het huidige schema? Is dat het schema van 2018? Welke datum is verbonden met de stoffen die u op uw radar zet als zijnde gevaarlijk of in de gaten te houden, mede in relatie tot wat er internationaal beweegt rond PFAS, en ook gezien de vragen die u in 2012-2014 kreeg naar aanleiding van mensen die zich zorgen maakten?

En hoe is de relatie tot de OVAM? Heel eenvoudig: wie belt wie, wanneer, naar aanleiding waarvan, wanneer men merkt dat er iets aan de hand is? Want er is niet alleen de situatie rond 3M, maar er zijn ook op andere plaatsen in Vlaanderen situaties betreffende PFAS: Mechelen, Willebroek, brandweerkazernes, de Molenbeek in Ronse enzovoort. Er zijn dus nog situaties, waarbij de OVAM wat betreft de bodem of de VMM wat betreft water betrokken zijn. Ik laat daarbij nog even de discussie buiten beschouwing dat er zich deeltjes in de lucht bevinden die neervallen. Wie belt wie, wanneer en in welke situatie? Dat vind ik een heel belangrijke vraag aan het agentschap Zorg en Gezondheid. Want zoals ik het nu begrijp, is het naar aanleiding van vragen in de commissie Welzijn op 8 juni 2021 dat er op woensdag 9 juni 2021 een mail is vertrokken naar 3M, terwijl het debat al veel vroeger werd gevoerd, ook in dit parlement. Waarom is er niet vroeger geageerd door het agentschap Zorg en Gezondheid, wetende dat in het schema dat u mooi hebt gebracht, die norm in 2018 inderdaad stevig naar beneden is gebracht en van dagdosis naar weekinname is gegaan, met veel lagere waarden?

De voorzitter: Dank u wel. Zijn er nog collega's die willen aanvullen in deze eerste ronde?

Ik zal zelf nog een aantal bijkomende vragen stellen. Ik zal focussen op twee elementen. Er zijn immers al heel wat vragen gesteld en ik zal proberen zo weinig mogelijk in herhaling te vallen.

Eerst en vooral was ik toch ook wel wat geschrokken van jullie slide. Ik weet natuurlijk dat er heel wat besparingen zijn geweest, maar dit gaat toch wel over een serieuze personeelsafbouw. Dat is parallel aan wat we zagen bij de milieu- en omgevingsdiensten, die meer doen met minder. Op een bepaald moment begint dat wel consequenties te hebben. Hoe kijken jullie daarnaar? Hebben jullie zelf het idee dat jullie nog voldoende beleidscapaciteit, voldoende personeel en voldoende kennis hebben om grote uitdagingen aan te gaan? Want mijnheer Dewolf, we hebben elkaar hier vorig jaar ook al gezien, in de coronacommissie – dat is een andere grote gezondheidscrisis. Hebben jullie het idee dat jullie voldoende gewapend zijn om zulke grote gezondheidscrisissen te kunnen aanpakken, zeker als er verschillende tegelijk zijn, zoals nu? Hoe gaan jullie daarmee om en hoe zien jullie dat voor de toekomst? Want we moeten echt proberen hier lessen uit te trekken.

Ik kom tot de vraag van 1 miljoen: wie wist wat wanneer en hoe komt het dat het agentschap Zorg en Gezondheid zo laat op de hoogte zou zijn geweest? Ik wil daar toch wat op doorgaan. U geeft aan dat u pas in juni 2021 op de hoogte werd gebracht over de situatie in Zwijndrecht en omgeving, en dan nog door een lokaal bestuur, door de gemeente Zwijndrecht zelf. Collega Daniëls heeft net al verwezen naar vragen in de commissie Welzijn. Ik herinner mij dat ook heel goed. Ik volg die commissie van nabij op. Ik herinner mij dat het collega Van den Bossche was die de vraag stelde en daarop inderdaad het antwoord kreeg dat de minister en ook het agentschap Zorg en Gezondheid maar sinds een week op de hoogte waren van de problematiek. Ik herinner me dat ik daar toen enorm door verrast was, samen met collega Van den Bossche en heel wat andere collega's, vooral omdat er in dit parlement inderdaad al verschillende vragen werden gesteld en dat die urgentie toch al duidelijk was in de commissie Leefmilieu. Ten eerste, hoe kan het dat het effectief zo zou zijn dat de minister en het agentschap Zorg en Gezondheid pas zo laat op de hoogte waren? Worden de andere zaken niet opgevolgd? Is er dan geen communicatie binnen de diensten over een problematiek die toch al stevig op de agenda stond? Ik herinner mij dat wij verrast waren en dat collega Schauvliege de volgende dag een actuele vraag stelde aan minister Demir over dat thema. Toen heeft collega Van den Bossche de minister daarmee geconfronteerd: ze vertelde dat er daarover de dag voordien een vraag werd gesteld in de commissie Welzijn en dat minister Beke uit de lucht viel en blijkbaar van niets wist. Ik herinner mij dat minister Demir toen óók bijzonder verrast was door die uitspraak. Dat blijft mij toch echt triggeren. Hoe kan dat? En is het effectief zo dat jullie niet op de hoogte waren?

Ik heb hier nog een aantal bijkomende vragen bij. Een aantal collega's hebben hier al vragen over gesteld. Jullie hebben een aantal aanbevelingen meegegeven op het einde van jullie betoog. Het is goed dat jullie dat hebben gedaan. Maar ik wil toch een aantal dingen voorleggen. Vinden jullie het een goede praktijk dat het aan een gemeente als Zwijndrecht is om dan uiteindelijk aan de alarmbel te trekken? Zouden we niet mogen verwachten dat er binnen de Vlaamse overheid beter wordt gecommuniceerd en dat, als er een duidelijke problematiek is binnen Omgeving, binnen Milieu, jullie daarvan ook echt proactief op de hoogte worden gesteld?

Ik verwijs naar de resultaten van die bloedonderzoeken en de rol die bijvoorbeeld het eten van eieren van eigen kippen speelt in die bloedresultaten. In het resultaatrapport uit jullie eigen biomonitoringsprogramma van 2012-2015 werd die aanwezigheid van PFOS in het bloed van volwassenen al op significante wijze in verband gebracht met de consumptie van lokale eieren. En in datzelfde rapport worden PFOS ook al in verband gebracht met risico's voor de volksgezondheid. Als je nu naar de resultaten van die bloedonderzoeken kijkt, waarbij dat ook een belangrijke factor blijkt te zijn, uiteraard samen met hoe dicht je bij

die site woont, hoe kijkt u daar dan op terug? Ik begrijp dat echt niet goed. Jullie moeten er toch van op de hoogte zijn geweest dat er in Vlaanderen met PFOS vervuilde sites waren? Er werd hier terecht gezegd dat jullie ook betrokken zijn bij dat PFAS-actieplan. Dat biomonitoringsprogramma was er al. Waarom heeft het agentschap Zorg en Gezondheid dan blijkbaar op geen enkel moment op zulke no-regretmaatregelen aangedrongen voor de omgeving van 3M en voor andere PFOS-sites in Vlaanderen? Is het echt zo dat jullie tot deze zomer niet afwisten van die PFOS-sites? Dat kan volgens mij niet, als je bij dat PFAS-actieplan wordt betrokken. Of zagen jullie op dat moment onvoldoende het gevaar of het risico daarvan in? Wat is daarvoor de reden? Of zijn die biomonitoringonderzoeken gewoon nooit meer echt ter hand genomen na de publicatie? Dat kan ik me niet echt voorstellen.

Ik vind dat belangrijke vragen, want bij de resultaten van die bloedonderzoeken een aantal weken geleden vroeg ik me echt af of we geen jaren tijd hadden verloren. Als er in 2017 of zelfs vroeger bloedonderzoek was geweest in de brede omgeving, hadden we dan niet sneller kunnen ingrijpen en hadden we dan niet kunnen vermijden duizenden mensen extra in gevaar te brengen?

Tot slot heb ik een vraag over de huidige situatie. Een aantal collega's hebben er al vragen over gesteld. Ik heb begrepen dat de perimeter voor het bloedonderzoek is uitgebreid naar 5 kilometer. Ik denk dat dat een goede zaak is. Maar dan vind ik het ook wat vreemd, want als je effectief die perimeter rond 3M trekt, vallen volgens mij de kathedraal van Antwerpen en het Schoon Verdiep daarbinnen. Wat is dan de reden om te zeggen: "We stoppen hier aan de Schelde"? Want ik denk niet dat de vervuiling zegt: "Hier is de Schelde, we steken hier niet over." Volgens mij werkt het zo niet. Er moet dus een reden voor zijn en die had ik dan ook graag van jullie vernomen.

Dat zijn een heel aantal vragen. Mag ik jullie vragen om samen te bekijken wie op welke vraag antwoordt? Probeer al op zoveel mogelijk vragen te antwoorden, maar uiteraard hebben we er alle begrip voor als er een aantal door de mazen van het net glippen. Er zijn heel wat vragen gesteld en we hebben sowieso een tweede ronde om daar nog dieper op in te gaan.

Dirk Dewolf: Dank u wel, voorzitter. Mijnheer Bautmans, ik stel voor dat ik begin met antwoorden en dat u dan later aanvult.

Wanneer is het agentschap Zorg en Gezondheid op de hoogte gesteld over de problematiek rond PFAS, in het bijzonder PFOS en PFOA en de site rond Zwijndrecht? Wij wisten uiteraard dat PFAS-moleculen een potentieel gezondheidsrisico inhouden. Uit de biomonitoring hebben we geleerd dat de contaminatie zich voordeed in heel Vlaanderen; het programma liet geen geografische focus toe. U mag ook niet vergeten dat de productie van PFOS en PFOA, de twee voornaamste contaminanten, is stopgezet door het bedrijf, en uit opeenvolgende cycli van de biomonitoring bleek ook dat de concentratie in het navelstrengbloed van pasgeborenen gedaald was. Er ging dus zeker geen rode lamp branden op basis van gegevens uit die biomonitoring.

Er wordt verwezen naar de situatie in Dordrecht in 2016. Ik denk dat we op dat vlak moeten erkennen dat het gebrek aan menskracht in ons team toen niet toeliet om de buitenlandse problematiek op te volgen. Er was ook de problematiek van de drinkwatercontaminatie in Veneto. Het klopt, we hebben inderdaad te weinig menskracht gehad om ons op die buitenlandse problemen te focussen.

Het PFAS-actieplan dat door onze collega's opgesteld wordt, is inderdaad grotendeels gebaseerd op de milieumetingen. De vraag van de regering destijds was om niet met verschillende agentschappen hetzelfde te doen. Van het agentschap Zorg en Gezondheid werd dus niet verwacht om de metingen in bodem, lucht en water over te doen, want onze collega's van de VMM en de OVAM deden dat al. We moesten wel op de hoogte worden gebracht.

Dan is er het rapport waar de heer Daniëls naar verwijst. In dat rapport staan, als mijn geheugen mij niet in de steek laat, 35 sites beschreven. We weten dat er in Vlaanderen vandaag mogelijk 4000 sites zijn – dat staat ook in het tussentijds rapport van de opdrachtgever – met mogelijke PFAS-vervuiling. Het antwoord op de vraag waarom wij die zware besmetting in de onmiddellijke omgeving van het bedrijf niet eerder dan de gemeente Zwijndrecht op het spoor zijn gekomen, is omdat we daarover niet geïnformeerd waren.

De studie van professor Tytgat hebben wij niet ontvangen. Wij zijn daarover dus niet in kennis gesteld. Indien die studie aan ons was voorgelegd, dan is het zeker niet uitgesloten dat wij vroeger aanbevelingen hadden gedaan over no-regretmaatregelen. Maar ik moet dus onder ede verklaren dat het rapport-Tytgat in 2017 niet tot bij ons is geraakt.

Waarom was Zwijndrecht geen hotspot? Ik denk dat ik daarop geantwoord heb. In alle eerlijkheid, had u mij gevraagd of het 3M, Exxon of INEOS was die Berendrecht vervuild zou hebben, of 3M Zwijndrecht: dat is het soort kennisvragen waarop wie niet uit de streek komt, het antwoord schuldig moet blijven. Dat de concentratie daar riskant was, hadden we misschien kunnen afleiden uit het rapport, maar het was zeker niet de enige site. Er was naar ons aanvoelen ook weinig reliëf in de metingen op dat vlak.

Het samenwerkingsprotocol tussen de OVAM en Zorg en Gezondheid is wel in werking getreden. Dat werd in 2012 ondertekend door ministers Schauvliege en Vandeuren. We hebben dat protocol de afgelopen jaren toch wel een paar keer per jaar in werking zien treden. Het is dus zeker geen dode letter gebleven. Wel is het zo dat onze samenwerking met de VMM en het Departement Omgeving veel intenser is, omdat de aandachtsgebieden die wij met hen delen, aanzienlijk groter zijn dan wat we delen met de collega's van de OVAM. Ik kan u wel garanderen dat er momenteel intens wordt samengewerkt, onder andere rond het verkennend bodemonderzoek, om bodemmetingen ook in relatie te kunnen brengen met blootstellingsroutes, rekening houdend dus met afwatering, bevolkingsdichtheid en dergelijke.

We hebben inderdaad toegang tot gezondheidsgegevens, zoals het Kankerregister. De vraag was of er nog andere registers zijn. Ja, we proberen nu ook met Intego, een netwerk van huisartspraktijken, data uit die eerste lijn te halen, om zo associaties te kunnen vinden met omgevingsfactoren.

Waarom gebeuren er geen bloedonderzoeken bij min 12-jarigen? De pedagogische reden was niet de enige reden. U weet intussen dat PFAS bioaccumulatief werken en dat er bij jonge mensen dus weinig gevonden zal worden. Het is anderzijds wel zo dat kinderen kwetsbaar zijn. Een van de parameters die men bij heel jonge kinderen gebruikt, is de reactie op vaccins. Indien die ondermaats is, dan zou dat een graadmeter kunnen zijn voor een beginnende impact op de reactiviteit van het immuunsysteem.

Werken de entiteiten samen? Ja, en niet alleen via protocollen. Dat gebeurt uiteraard ook via informele wegen, via de telefoon. Mensen kennen elkaar. Dat hoort ook zo. Er wordt intens samengewerkt.

Wat het integriteitssysteem betreft, kan ik hier onder ede verklaren dat ik in mijn loopbaan nooit politieke druk heb ervaren om adviezen of uitspraken in de ene of andere richting te sturen. Dat is geenszins het geval geweest in de periode dat ik actief ben bij het agentschap.

Waar zat Zorg en Gezondheid toen de cyclus-2016 van de humane biomonitoring van start ging? We hebben toen inderdaad geoordeeld, in samenspraak, dat we lid blijven van die stuurgroep – laat daar geen verkeerd idee over bestaan – maar dat we ook middelen zouden heroriënteren naar een partnerorganisatie inzake milieugezondheidszorg, net om iets te kunnen doen met die data, om methodiekontwikkeling te ondersteunen en die kennis in beleidsgeoriënteerde maatregelen te kunnen omzetten. Dat heeft de continuering van de humane biomonitoring niet geschaad.

Wat Lantis betreft, heb ik de volledige communicatie met het huidige en vorige kabinet van de laatste jaren nagekeken: er heeft ons nooit een dossier bereikt rond Lantis. Er wordt hier gesproken – ik denk dat het mevrouw Schauvliege was – over een mail naar de toenmalige kabinetschef. Dat is best mogelijk, maar dat is nooit geëscaleerd naar ons agentschap. In alle eerlijkheid, een kabinetschef krijgt veel mails. Als die in cc staat, verbaast het me niet dat dat verdwijnt in de maalstroom van de berichten die op dat niveau op dagelijkse basis binnenkomen.

Waarom zijn onze ogen dan eigenlijk pas opengegaan na de bodemmetingen in Zwijndrecht? We zijn niet pas op 9 juni in actie geschoten. Onmiddellijk na 1 juni is dat gebeurd. We hebben die week intense contacten gehad, ook met het gemeentebestuur. En het klopt wat minister Beke verklaard heeft in de commissie. Wij konden het kabinet niet vroeger inlichten, als we zelf niet op de hoogte waren van de situatie in de gemeente Zwijndrecht.

U moet zich voorstellen dat we sinds 2009 door drie opeenvolgende regeringen gevraagd zijn om ons personeel af te bouwen. Dat hebben we loyaal aan de regeringsakkoorden gedaan. De impact is zwaar geweest, zeker op het niveau van het team Milieugezondheidszorg; u hebt de cijfers gezien. Dat noopt ons, de leidinggevenden, om met de beschikbare menskracht toch zo efficiënt mogelijk te kunnen werken. Bij de tweede afbouwoperatie, in 2015, toen alle organisaties een kerntakenplan moesten opmaken, hebben we beslist om af te stappen van de stelselmatige advisering bij milieuvergunningen. Milieuvergunningen, op basis van het Vlaams reglement betreffende de milieuvergunning (VLAREM), hebben al dan niet een G-rubriek – 'G' verwijst dan naar 'gezondheid'. De collega's van de milieuadministratie achten het dan al dan niet opportuun om advies in te winnen bij Zorg en Gezondheid. Met de steeds beperktere menskracht die ons ter beschikking stond, verwaterde die advisering tot standaardadviezen en konden we niets meer uitdiepen. In het kader van het kerntakenplan is dan geoordeeld om de milieueffectrapporten, vooral het partim 'Mens' daarin, ten gronde te bestuderen en daar een gefundeerd advies op te geven, in plaats van veel stilzwijgende vergunningen. Dat is ook meegedeeld op de toenmalige provinciale milieucommissies, waar de andere entiteiten ook vertegenwoordigd zijn, samen met provinciale afgevaardigden. Toen was dat nog niet gedecentraliseerd. Dat is daar ook met zoveel woorden kenbaar gemaakt. De verwondering over die stilzwijgende goedkeuringen nu ... dat is natuurlijk de consequentie van de strategie die wij hebben ontwikkeld en de houding die wij hebben aangenomen, noodgedwongen, sinds 2015.

Wat Lantis betreft: wij waren niet betrokken bij de documenten die daar ter sprake kwamen.

Zijn er andere permanente bedreigingen? Als u mij vandaag vraagt waar er vandaag broomhoudende vlamvertragers worden geproduceerd, dan moet ik u het antwoord schuldig blijven. Maar het toeval had ervoor kunnen zorgen dat deze commissie niet handelt over PFAS, maar wel over broomhoudende vlamvertragers. Er zijn tal van zeer zorgwekkende stoffen – zoals ook gebleken is uit die laatste grafiek – die beleidsaandacht vragen, alleen overstijgt dat onze mogelijkheden. Laat ons daar duidelijk in zijn. Het is ook een heel specialistische materie, waardoor er externe expertise nodig is om die inzichten, die literatuur, die toxicologie op te volgen en te vertalen naar beleidsgeoriënteerde standpunten en adviezen. Dat is een enorme uitdaging.

Dat brengt mij terug tot die aanbeveling. Is het de kerntaak van de overheid om met een dweil achter de chemische industrie aan te lopen? Ik zou durven stellen dat de chemische industrie ervoor zou moeten zorgen dat er niets meer te dweilen valt en dat we naar zero-emissie moeten streven. Ik denk dat het maatschappelijk draagvlak daarvoor is toegenomen. We hebben industrie generaties lang geassocieerd met vervuiling, bijna spontaan. Wel, dat moet doorbroken worden. We moeten kunnen rekenen op de zorgplicht van de industrie. Ze neemt nu de uitdaging aan om CO₂-neutraal te worden, waarvoor applaus, maar ook alles wat te maken heeft met potentieel schadelijke stoffen, zowel voor

het menselijk milieu als het ecologisch systeem, zou verhinderd moeten worden. Dat zal niet van vandaag op morgen gebeuren, maar de fundamenteën in de regelgeving, zeker op Europees vlak, zijn er, alsook de ambities binnen de Europese Commissie, dus we moeten nu daadwerkelijk dat beleid kunnen afdwingen. Helaas moeten we vaststellen dat de mindset binnen bepaalde bedrijven nog niet die richting uitgaat. Idealiter gebeurt dat uiteraard supranationaal. U weet ook dat als de regelgeving in één bepaald land of één bepaalde lidstaat verstrengt, de uitwijking van dit soort bedrijven voor de hand ligt. Op dat vlak dreigen landen als Bangladesh, met de hoogste vervuilingsgraad, dan nog eens bijkomende vervuiling aan te trekken.

Er zijn andere permanente bedreigingen. Zware metalen zijn doorgaans goed gedocumenteerd, maar over een aantal zeer zorgwekkende nieuwe stoffen weten we te weinig. Dat geldt ook voor die C4- of korteketenverbindingen. Vandaar ook de vraag van Bart Bautmans in die vergunning om geïnformeerd te worden over de mogelijke effecten van die korte ketens. We kunnen ervan uitgaan dat die C4-moleculen vluchtiger zijn dan C8-moleculen, waardoor contaminatie via de lucht waarschijnlijker wordt. Dat zal nu moeten blijken uit nieuwe luchtmetingen en metingen met depositiekruiken rond het bedrijf. Op dat vlak is er nog werk aan de winkel.

Worden de evoluties in de normering opgevolgd? Wij zijn zeker betrokken bij de impact op de normering. U weet ook dat er een relatie bestaat tussen de gezondheidkundige grenswaarden en de eco- en humaniseriscogrenzen. Daar worden wij zeker bij betrokken.

Ik wijs er ook op dat die normering ook in de buurlanden pas later aangepast wordt. Ook in Nederland zal die normering pas dit jaar zijn beslag krijgen, denk ik, hoewel de kwestie in Dordrecht al van 2016 stamt. Het is niet gemakkelijk om heel kort op de bal te kunnen spelen, omdat de literatuur ook continu evolueert.

Waarom de no-regretmaatregelen niet vroeger werden genomen, heb ik al voldoende beantwoord, denk ik.

Hoe komt het dat we moeten verstrengen? De bloedwaarden hebben ons geleerd dat we wat moeten verfijnen en dat we bij de actieradius rekening moeten houden met de windrichting en dergelijke. Daarom zijn een aantal zaken uitgebreid.

Dan is er de MER-procedure. De MER-deskundigen die moeten beoordelen of een MER nodig is, zijn doorgaans private personen die een opleiding krijgen van het agentschap Zorg en Gezondheid, en niet alleen van ons uiteraard. Ook wat onder het partim 'Mens' moet staan wordt en werd aangegeven door ons agentschap.

Hoe komt het dat de Schelde bij het bloedstaalonderzoek een grens is? Dat is omdat we rekening houden met de dominante windrichting vertrekkende vanuit Zwijndrecht en het feit dat er over de Schelde niet zoveel bewoning, maar vooral heel veel industrie is. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat de depositie in de Schelde geen ecologische nevenwerking kan hebben stroomafwaarts, in Zeeland en de Noordzee.

Wat drinkwater betreft, is er de Europese Drinkwaterrichtlijn die de norm op 100 nanogram per liter legt, maar nog geen rekening houdt met de laatste nieuwe EFSA-norm. Er is inderdaad een rapport opgemaakt – maar daar zal de heer Bautmans meer over kunnen zeggen – op basis van 77 meetpunten – ergens in die grootteorde – dat ergens half november klaar moet zijn.

Dan de situatie in de VS. Je hoort daar wel iets over waaien, maar dat gaat dan over die oudere C8-ketens. We weten ook dat 3M 850 miljoen dollar schadevergoeding betaald heeft in de VS. Zo onschuldig zal het allemaal dus niet geweest zijn.

De informatie-uitwisseling met 3M is niet zo evident, zoals u weet. Wat de werknemers betreft, zijn wij als Vlaams agentschap niet betrokken, want dat valt onder het toezicht van de federale collega's.

VITO is een van onze belangrijkste partners binnen de partnerorganisatie Milieugezondheidszorg die is opgericht na 2016. Daar werken we heel intens mee samen. We gaan VITO ook de vraag stellen, uiteraard vanwege hun expertise, om deel uit te maken van de kennisgroep Milieu en Gezondheid. Hun expertise is echt wel nodig. U weet dat VITO het enige labo is dat geaccrediteerd is om bloedonderzoek te doen, wat dus ook de capaciteit om in het binnenland bloedonderzoek te doen, beperkt op dit moment.

Over de mail van de heer Bautmans naar 3M kan de heer Bautmans het beste zelf antwoorden.

Wie belt wie in welke situatie? Zoals gezegd, hebben we informele contacten.

De heer Anaf verwees naar de afbouw van het personeel. Zijn we voldoende gewapend? Het antwoord is eigenlijk 'neen'. De capaciteit is beperkt en wordt bovendien nog verder ingeperkt doordat we de laatste 2 jaar – eigenlijk de laatste 3 jaar, want er is heel veel energie gegaan naar de legionellacrisis in 2019 – met de handrem op hebben gewerkt. Sinds de coronacrisis zijn alle artsen binnen Milieugezondheidszorg ingeschakeld voor de bestrijding van de pandemie, wat ons uiteraard parten speelt.

"Jullie moeten geweten hebben waar er vervuiling was." We wisten dat er een veralgemeend probleem was, we kenden de sites waar de concentratie het hoogst was. Wij wisten niet – en dat kunt u ons moeilijk kwalijk nemen – waar er PFAS verwerkt worden. Dat zijn allemaal zaken die heel erg verspreid zitten in Vlaanderen. U weet dat niet alleen de productiesite aanleiding kan geven tot contaminatie, zeker wanneer het een modern bedrijf is. Soms kan contaminatie ook hevig zijn op plaatsen waar het verwerkt wordt, zeker als er niet volgens de regels of volgens de vergunning geloozd wordt.

Tot zover, voorzitter, een eerste poging tot antwoord op de vragen.

De voorzitter: Dank u. Mijnheer Bautmans, u mag gerust nog aanvullen. Ik heb begrepen dat u ook nog zou toevoegen.

Bart Bautmans: Ik kan misschien nog wat details aanvullen. Ik ga door de vragen van 1 tot 47.

Het agentschap volgt normering op. Dat is een van de taken van de partnerorganisatie Milieugezondheidszorg. Met normering bedoelen wij de risicogrenswaarden: wat is het 'point of departure' waaruit moet worden vertrokken? Een heel mooi voorbeeld daarvan zijn de gezondheidkundige advieswaarden. Van 2014 tot 2018 hebben we gewerkt aan een methodiek voor hoe gezondheidsdeskundigen advieswaarden afleiden. Welke instanties nemen we? De groten der aarde? Het Environmental Protection Agency (EPA), European Chemicals Agency (ECHA), de Centers for Disease Control and Prevention (CDC) en het Agency for Toxic Substances and Disease Registry (ATSDR) hebben allemaal een bepaalde manier om naar normen te kijken en hoe ze die afleiden. Het is aan ons om te kiezen hoe we daarmee omgaan, met de West-Europese gang van zaken en de West-Europese normen en waarden. We volgen dat op via die weg.

Er bestaan ook protocollen over hoe men zoiets afleidt. De OVAM hanteert diezelfde protocollen of diezelfde gedachtegangen in hun toxicologische diensten. Ze zijn goed op de hoogte van de normering van EFSA of ATSDR. Ze kennen dus die normeringen, ze kennen de gang van zaken, ze weten waar men naartoe wil. Hun toxicologen gieten dat in een S-Risk-model en proberen toetsingswaarden af te leiden. Op dat vlak zitten we op het juiste spoor, mag ik wel zeggen.

Wij detecteren geen illegale lozingen. De heer Dewolf heeft al gezegd dat onze voelsprietten niet in het milieu zitten, maar in de gezondheid. In de bewuste mail van medio juni naar 3M heb ik gevraagd waar we eigenlijk mee bezig zijn, welke stoffen er in de omgeving zitten en naar welke stoffen we moeten zoeken in het bloed. Het gaat over 5000 potentiële PFAS-verbindingen. Ik heb een overzicht gevraagd en 3M heeft dat overzicht dan ook

geleverd, in een minitabel die jullie allemaal hebben gezien. Ik heb die bij mijn weten aan alle burgemeesters van Vlaanderen gepresenteerd. In die tabel werden 9 PFAS-verbindingen opgesomd en een van die 9 was blijkbaar niet genormeerd. Dat is natuurlijk straf want in de vergunningsaanvragen is er een aanvraag voor 13 verbindingen. Dat is bijvoorbeeld een van de redenen waarom we een veiligheidsmaatregel hebben genomen en extra informatie hebben gevraagd bij 3M, dat volgens mij toch nog altijd aan de basis van het probleem ligt.

Het samenwerkingsprotocol, eigenlijk een communicatieprotocol, met de OVAM is in 2012 van kracht geworden. Het is een afsprakenkader waarin we aan de OVAM hebben gevraagd om ons op de hoogte te brengen als er grote problemen te verwachten zijn. Dat is samengevat wat erin staat. Het is al een aantal keren gebeurd, niet vaak, maar er is dus wel samenwerking op dat vlak. Zeker met mevrouw Griet Van Gestel, een van de mensen bij de OVAM die de toxicologieafdeling trekt en zeer onderlegd is, komen we regelmatig samen.

Als de OVAM een oriënterend of beschrijvend bodemonderzoek laat uitvoeren, als er geen alarmbellen voor de omgeving zijn en als het niet naar ons geëscaleerd is, dan volgen wij niet al die beschrijvende bodemonderzoeken op. Dat kan ook niet. We rekenen een beetje op het samenwerkingsprotocol om vanuit een milieugegeven geëscaleerd te worden.

De registers zijn al wat toegelicht. We hebben er sinds 2016-2017 zwaar op ingezet en ook zwaar gesubsidieerd. We proberen om de Integodatabase te gebruiken. Dat is een zeer waardevolle database die de elektronische medische huisartsendossiers van een representatief deel van de bevolking bevat. Sinds een tweetal jaar hebben we een machtiging gekregen om op adresniveau milieugegevens te koppelen aan die elektronische medische databank. Het is eigenlijk ongezien. De mensen in Nederland zijn een beetje jaloers dat wij op dat detailniveau de machtiging kunnen bekomen en kunnen combineren. Er ligt een samenwerkingsovereenkomst voor de komende 8 jaar klaar voor de regering om het gebruik van de database te versterken, te bestendigen en er een surveillancesysteem op te zetten. We zullen dat systeem ook gebruiken om te koppelen aan de bloedanalyses van PFAS, nu en in de toekomst.

Kinderen onder de 12 jaar zijn, om ethische principes, niet meegenomen in de bloedanalyses die invasief zijn. Alles wat we leren over de plus 12-jarigen is ook van toepassing – voor blootstelling – voor de min 12-jarigen. Onze visie is handelingsgericht denken. We weten dat, als er een probleem is bij de plus 12-jarigen, er ook een probleem is bij de min 12-jarigen, die eigenlijk vatbaarder zijn omdat ze in een groei zitten, letterlijk korter bij de grond leven, minder snel gevaar herkennen, meer picagedrag vertonen. We moeten hen daarvoor niet extra prikken, want dat heeft geen zin. Alle maatregelen die we geadviseerd hebben, zijn ook van toepassing op de min 12-jarigen, want dat is de kwetsbare groep.

PFAS zijn geen acuut probleem, maar een chronisch gezondheidsprobleem door stoffen die zich opstapelen in het lichaam en die men niet meer kwijtgeraakt. Het acute bestaat erin om zo snel mogelijk die opstapeling te verhinderen, de blootstellingsroutes te doorbreken en zo tot handelingsgericht denken te komen. Daarom zijn in het korte tijdsbestek van die 800 bloedstalen niet alle gezondheidsvragen meegenomen. We hebben gekeken naar de huidige situatie in de omgeving. Wat is het toxicologisch risico? Dat is nog iets anders dan het klinisch risico. Is de emmer vol, ja of neen? Zijn de no-regretmaatregelen juist en vergaand genoeg? Dat waren de doelstellingen en dat hebben we proberen aan te tonen.

Ik spring een beetje van de hak op de tak, omdat ik de vragen volg.

Ik stem in met wat de heer Dewolf zei over druk ervaren: neen, er is nooit druk ervaren, zelfs niet in het nemen van veiligheidsmaatregelen, wat toch zeer ingrijpend is. Je legt niet zomaar een bedrijf stil. Er is dus geen druk ervaren.

Er was een opmerking over het agentschap Zorg en Gezondheid en het rapport-Tytgat. We hebben het rapport-Tytgat in 2017 niet ontvangen. Ik heb het rapport voor de eerste keer gelezen begin juni 2021. Professor Tytgat is een zeer bekende en gedegen toxicoloog die een rapport heeft geschreven dat een aantal bemerkingen en inschattingen bevat en ook een aantal maatregelen. Op dat vlak is het een beetje jammer dat wij het in 2017 niet hebben gezien. Hadden we anders gereageerd? Ik weet het niet. Men moet het afzetten tegen de normeringen en de risicogrenswaarden van toen, niet van nu. Het was misschien wel een trigger geweest om meer te meten in het milieu buiten de sites van 3M.

Wat PFAS in de lucht betreft in 2006: we wisten al van de C4- en C8-verbindingen in 2001 en we wisten ook dat deze misschien via de lucht konden vrijkomen. "3M, heb er alstublieft aandacht voor." Als wij dat vragen aan een groot chemisch bedrijf, gespecialiseerd in chemie, dan nemen wij aan dat ze er aandacht voor hebben.

Ik kom ook even terug op de commissie van Lantis, waar wij bewust niet bij betrokken zijn. Waarom niet? Omdat ze alles voor elkaar hadden. Er was een toxicologisch advies. Het was goed onderbouwd. De commissie kende het normenstelsel. Op een interkabinettenoverleg half juni, samen met Lantis, zijn wel 'hun grondhopen' – laat ik het zo maar stellen – voorgesteld. Ze hebben verteld wat ze eigenlijk doen en hoe hun werking in elkaar zit. Ik heb toen de opmerking gemaakt of men ook aandacht had voor opvliegend stof dat zich in de omgeving neerzet. Ik heb het idee geopperd om met depositiekruiken in de omgeving te werken. Ze hebben toen gezegd dat ze al bezig waren met dat gedachtegoed. De VMM zet dit nu door met metingen in de omgeving. Wat zien we als resultaat? We moeten met een allocatiefactor van ongeveer 20 procent rekenen voor PFAS-blootstelling via de lucht ten opzichte van andere bronnen. Vroeger dacht men dat die allocatiefactor lager lag. Het is dus een inzicht van de laatste maanden.

Wij mengen ons niet in wat die 100 of 70 microgram betreft. Professor Tytgat schrijft erover in een rapport, de OVAM is ermee bezig. Iedereen heeft de juiste basis en de juiste toxicologische gegevens. De conclusies die daaruit getrokken worden, zijn volgens mij oké. Of het nu 70 of 100 microgram per kilogram is, het punt is dat PFAS zeer persistent en biocumulatief zijn en dat moet worden vermeden dat ze in de omgeving terechtkomen, zoveel als mogelijk. De humaan toxicologische feeling en respons waren zeker aanwezig.

Dan komen we bij het advies van de vergunningen. We hebben weinig volk om al die vergunningsaanvragen fatsoenlijk door te nemen en te beargumenteren. Daarom hebben we sinds 2010, en zeker na het kerntakendebat in 2015, een oriëntering moeten maken. We hebben geredeneerd: hoe groter het bedrijf of hoe groter de kans dat men een MER moet opmaken, hoe sneller wij tussenkomen. We screenen dus vooral op vergunningsaanvragen waarin een MER aanwezig is en op vergunningsaanvragen waarbij ons iets wordt geëscaleerd door de geëngageerde bevolking – actiegroepen – of door lokale besturen. Het is bijvoorbeeld helemaal niet onzinnig dat een lokaal bestuur iets tot bij ons escaleert, dat kan. We denken en handelen als het ware op Vlaams niveau. We hebben wel voelsprietten naar de omgeving, maar de signaalwaarde is minstens even belangrijk, en dan heeft de gemeente Zwijndrecht zeker juist gehandeld om dat te escaleren.

We geven bijvoorbeeld ook advies in vergunningen waar we geen advies moeten geven. Daar zijn ook voorbeelden van. Waarom doen we dat? Omdat ons iets wordt geëscaleerd. We komen van een milieuwetgeving waarin we een gezondheidkundig advies geven, via een aantal rubrieken over een aantal processen van bedrijfsactiviteiten. Dat wil zeggen dat we dat ene bedrijfsproces of die uitbreiding bekijken in zijn omgeving: kan dat of niet? Sinds 2014 en 2016 hebben we ingezet op het naar die omgeving in zijn globaliteit kijken en gebiedsgerichte beoordelingen maken. Een mooi voorbeeld daarvan is de intensieve samenwerking met de VMM, waarbij wij de luchtmeetwaarden en de rapporten die zij gebiedsgericht opstellen, commentariëren en een gezondheidkundig advies geven. Die adviezen vindt men terug in de rapporten van de VMM. Het zijn structurele adviezen die om de 2 of 3 jaar terugkomen. Andere adviesinstanties en vergunningsverleners kunnen zich dan op die gebiedsomvattende analyses baseren.

Een ander mooi voorbeeld is de Environment Health Impact Simulator (E-HIS) die we hebben uitgewerkt. Ooit, 5 jaar geleden, hebben ze in Ostrava op de zesde ministeriële conferentie Milieu en Gezondheid gezegd dat prioriteit nummer 1 in West-Europa de luchtkwaliteit is: fijnstof, NO₂, SO₂, algemene luchtkwaliteitsparameters. Onze 15 inhoudelijke vte's en de partnerorganisatie hebben zich daarachter gezet. Ze hebben een systeem ontwikkeld waar men op het niveau van een statistische sector de luchtkwaliteitsdata doorrekent naar gezondheidsimpact en – nog een leuke – naar gezondheidskosten. Hierop hebben we dus ingezet.

Men stelde een vraag over Tenneco. Ik heb dat ook in de krant gelezen. Is me dat indertijd opgevallen in de adviezen of in de vergunningsaanvragen? Neen, niet als zijnde PFOS of PFAS. Zou het moeten zijn opgevallen? Ja, het zou moeten zijn opgevallen. Ik heb ook gelezen dat de milieu-inspectie er al een tijd mee bezig is en dat men aan het meten is in afvalwater. Bij Tenneco zijn er chromeringsbasen aanwezig. Ze staan in de screeningslijst van de OVAM van 2017 als een van de mogelijke bronnen, maar Tenneco zegt "neen".

Hetzelfde voor Zwijndrecht. Waarom stond het niet op de radar? Het was een van de mogelijke bronnen, maar het werd niet geëscaleerd als een mogelijk milieuprobleem, laat staan als een gezondheidsprobleem. Op hotspotniveau was ons niets geëscaleerd. Natuurlijk weten we dat PFAS een probleem zijn, want we zaten zelf in het Steunpunt Milieu en Gezondheid. In 2016 zijn we gestopt met dat te financieren en zijn we naar een partnerorganisatie Milieugezondheidszorg gegaan, om in te zetten op een methodiekontwikkeling. Zo kon de meetwetenschap worden toegepast in de omgeving. PFAS waren een probleem, maar een algemeen probleem. Het werd niet ervaren als een probleem van hier en daar in een aantal hotspots – 'hier en daar' is een verkeerde uitdrukking, want op dit moment zijn het er wel heel veel.

Als we nog verder gaan, komen we in december 2018. Het is een belangrijke datum, omdat we van de werkgroep Chemische stoffen overgaan naar een casevoorbeeld PFAS. Uit die werkgroep kwam hormoonverstoring als een belangrijk aandachtspunt naar voren. Die hormoonverstoring is zeker opgepikt op Vlaams niveau, maar ook op federaal niveau. In de Senaat zijn er verschillende resoluties geweest, maar men zocht ook naar een casevoorbeeld. In die bewuste vergadering werd dat geëscaleerd vanuit het Steunpunt Milieu en Gezondheid, dat PFAS als een aandachtspolluent had, maar geen aandachtspolluent op bepaalde hotspots. Er was ook het rapport van de OVAM waarin de 35 sites werden gemeten, zonder er ook een echt hotspotprobleem of echt milieuprobleem van te maken of het überhaupt te escaleren.

Alle diensten waren aanwezig bij de opmaak van het PFAS-actieplan, wij niet. We hebben het wel opgevolgd via mail en via de agenda. Waar ging men op in? Men probeerde de detectielimieten naar beneden te krijgen. De mensen die goed onderlegd waren in toxicologie, waren ook aanwezig. De basisstudies vanuit gezondheid waren dus aanwezig. Men had die en men was ermee bezig. Men was op zoek naar de hotspots en naar welke industrie men moest meten. Hoe gaan we dat in kaart brengen? Dat was het PFAS-actieplan in het begin. Als men dan moet prioriteren, zeggen wij dat men gezondheidskundig de juiste handvaten heeft en dat men ermee verder kan. Als er dan echt een probleem is, hotspotgewijs, dan horen we dat wel en zullen we zeker meewerken. Op dit moment zijn we er sterker bij betrokken omdat we gezondheidskundig meer data en meer inzichten hebben sinds december 2018 en omdat het door deze crisis hoger op de prioritering staat. Dat is gewoon zo.

Ik kom even terug op de no-regretmaatregelen. Professor Tytgat heeft in 2017 een aantal maatregelen geadviseerd. Begin 2021 heb ikzelf die no-regretmaatregelen voor een groot stuk hernomen. Wat professor Tytgat in 2017 adviseerde, was zeker niet verkeerd. We hebben ze mee opgepikt en er extra data langs gelegd. We hebben data gekregen van de grondhopen van Lantis. Wat zit er in welke grondhoop? Ik wil nog even benadrukken dat Lantis perfect weet wat in welke grondhoop zit. Milieutechnisch kan men het dus perfect

onder controle houden: besproeien, afdekken, wielwasinstallaties installeren, monitoren. Op zich kan het dus onder controle worden gehouden.

Begin juni zijn we dan geëscaleerd op de data van Zwijndrecht zelf. Ook waren er de eerste data van ERM, de bodemsaneringsdeskundige die het tweede beschrijvend bodemonderzoek in opdracht van de OVAM aan het uitvoeren was. Dat zijn dus de data die we hebben meegenomen. We hebben dan aan de partnerorganisatie gevraagd om dat in het weekend dringend door te rekenen in het S-Risk-model en na te gaan of de no-regretmaatregelen kloppen of moeten worden bijgesteld en wat hun advies was. Dat was dan een aanleiding om de no-regretmaatregelen voor te stellen in Zwijndrecht en later dus ook in de buurt van brandweeroefenterreinen in Vlaanderen.

De heer Dewolf heeft het al gehad over de andere schadelijke stoffen.

Op 8 juni heeft minister Wouter Beke inderdaad in de commissie gezegd dat we pas sinds de week ervoor op de hoogte waren van een probleem bij de omwonenden in Zwijndrecht. Dat is nog altijd correct, dat is zo. Op 1 juni zijn we op de hoogte gesteld van een aantal meetwaarden in de gemeente Zwijndrecht. Onmiddellijk daarna hebben we samengezeten – en dat is heel belangrijk in het verhaal – met de collega's van het Vlaams Planbureau voor Omgeving, met de collega's van de OVAM en met de Universiteit Antwerpen. Zij hadden belangrijke data die bij ons niet in de scope stonden en die daar werden samengelegd. Ik heb dan gevraagd of we geen no-regretmaatregelen zouden nemen, die we zouden proberen te onderbouwen.

Was Wouter Beke of het agentschap Zorg en Gezondheid op de hoogte van het probleem in Zwijndrecht? Ja, sinds 1 juni. Van het PFAS-probleem in het algemeen waren we al veel vroeger op de hoogte, getuige onze deelname in het Steunpunt Milieu en Gezondheid. Het was daar een algemeen probleem en toen nog geen hotspotprobleem.

Onlangs hebben we de no-regretmaatregelen aangepast. We hebben altijd gezegd dat ze tijdelijk waren, tijdelijk in ruimte, in tijd, in omvang en in geografische spreiding. Bloedstaalnames meten geïntegreerd in de mens. Dat wil zeggen dat men niet alleen gaat meten in de bodem of in de groenten of in de eieren, maar dat men geïntegreerd meet wat de mensen opnemen 24 uur per dag en levenslang. We hebben toen gezegd dat we de maatregelen moesten uitbreiden en zo kwam er een extra zone van 3 kilometer bij. We hebben geen nieuwe maatregelen genomen, maar we hebben geadviseerd om de maatregelen geografisch uit te breiden.

Waren de maatregelen streng genoeg op 14 juni? Ja, ze waren streng genoeg op 14 juni. Onlangs zijn ze bijgesteld, na de resultaten van de bloedstaalnames.

We hebben uitgelegd waarom we uit het Steunpunt Milieu en Gezondheid zijn gestapt. Ook Wetenschapsbeleid is er toen uitgestapt. Ze hebben de steunpuntwerking ook niet meer verdergezet maar hebben gezegd, net als wij, dat ze zullen steunen als er bijkomende maatregelen nodig zouden zijn. We hebben altijd de vergaderingen, de stuurcomités en de opmaak van de jaarplannen opgevolgd. We zijn zo nauw betrokken dat we formeel jaarlijks een uitwisseling hebben tussen het steunpunt en de partnerorganisatie Milieugezondheidszorg.

Hebben we dan niet meer ingezet op hotspotwerking? Neen, zeker niet. We hebben gewerkt aan een methodiek over milieugezondheidskundige risico-inschatting. We hebben gewerkt aan een methodiek om gezondheidscundige advieswaarden af te leiden. We hebben toch nog gewerkt aan een aantal hotspots, zijnde Genk-Zuid. We hebben daar een opvolgbiomonitoring gedaan. Ook de hotspot Hoboken volgen we nog altijd halfjaarlijks op via humane biomonitoring. We hebben ingezet op ietwat atypische hotspots, namelijk schoolstraten. Herinner u de discussie over de luchtkwaliteit in schoolstraten een jaar of drie geleden. De algemene luchtkwaliteit maar ook geluidsimpact naast kwetsbare bestemmingen is belangrijk. Kwetsbare bestemmingen waren toen bijvoorbeeld scholen.

Bij de schoolstraten hebben we ook echt in de mens gemeten. Wat doet zo'n schoolstraat met een mens? Heeft dat effect of niet? Is het zinvol?

Hetzelfde hebben we gedaan voor houtstook, een topic dat ieder jaar in deze periode naar boven komt. De VMM en wij benadrukken om daarmee op te passen, want het stoot een aantal vormen van fijnstof uit die gezondheidkundig vele malen belangrijker zijn dan algemeen het PFAS-probleem in Vlaanderen. En ik zeg niet hotspot, maar Vlaanderen. Mijns inziens – en ik volg daarin de Wereldgezondheidsorganisatie en het Europees Milieuagentschap (EEA) – is onze hoofdprioriteit nog altijd de algemene luchtkwaliteit, en in hotspotgebieden natuurlijk verhogingen van de een of andere chemische, fysische of biologische parameter.

Ik wil het nog even hebben over de MER-procedure. Ik lag in 2001-2002 voor een deel mee aan de basis van het richtlijnenboek mens-gezondheid waarin we hebben versterkt hoe men een MER opstelt. Het richtlijnenboek is opgesteld in samenwerking met de MER-cel onder het Departement Omgeving en staat online. We hebben het altijd opgevolgd en zijn altijd blijven versterken. Er staat dus in hoe men een MER opstelt vanuit een gezondheidkundig principe. Net zoals voor natuur, is het een van de eindpunten. Alles wat in de MER-Gezondheid of de MER-Natuur komt, is gebaseerd op de discipline bodem, lucht, grond enzovoort. Binnen de MER-procedure is de samenwerking ook voorzien.

We vinden de MER's heel belangrijk, want ze zijn eigenlijk bedoeld voor de meest risicovolle acties die men kan nemen in de industrie of in inrichtingen. We hebben dan ook heel erg ingezet op het opleiden van de MER-deskundigen. We controleren hen ook, we geven adviezen. Een paar jaar geleden was het zover dat we geen enkele MER-deskundige meer hadden. We hebben dan opnieuw een opleiding ingericht om die activiteiten aan te scherpen.

Een grens aan de Schelde. Het advies was om voor de bloedstaalname eventueel uit te breiden naar een vijftal kilometer, voor iedereen, ook voor de kinderen. Als we dat doen voor die kinderen, moeten we wel beseffen dat we nog een referentiepopulatie moeten zoeken. Waarmee ga je vergelijken? Met de National Health and Nutrition Examination Survey (NHANES), het Amerikaanse biomonitoringsinitiatief? Ja, dat kan, maar NHANES telt ook maar een paar duizend kinderen over de hele VS. We zullen dus ook een Vlaamse referentie moeten zoeken.

Waarom dan een grens aan de Schelde? Zoals de heer Dewolf heeft gezegd, zijn zuidoost en noordoost nog altijd de overheersende windrichtingen. We hebben ook voorgesteld om niet echt een cirkel te nemen, maar een ellipsvorm. De Vlaamse Regering heeft dan geoordeeld om het stukje noordoost, waar niet echt iemand woont, te laten vallen en een grens aan de Schelde te trekken. Laat ons proberen om daarmee aan de slag te gaan, het zal nog een behoorlijke uitdaging zijn om alle bloedstalen te krijgen. We moeten capaciteit in Europa zoeken, want alleen met die in België, zal het niet lukken.

Hoe zien we de kennishub? Het is een initiatief van het Vlaams Planbureau voor Omgeving samen met het agentschap Zorg en Gezondheid en eigenlijk ook het Departement Omgeving. Het Steunpunt Milieu en Gezondheid loopt dit jaar af. We willen dat voortzetten in een initiatief dat gelinkt is aan het European partnership for the assessment of risks from chemicals (PARC). Europa gaat voor een periode van 8 jaar van start. We slaan de handen in elkaar en willen het steunpunt voortzetten, maar onder een andere vorm, een kennishub, waar er nog meer betrokkenheid is van de VMM, de OVAM en andere diensten. Ons kabinet heeft het vorig jaar goedgekeurd om vanaf dit jaar te subsidiëren. De kennishub zou van start moeten gaan vanaf 2022.

Dan kom ik tot de vraag over opnieuw die eerste week van juni. Op 1 juni zijn we dus op de hoogte gebracht. Wouter Beke heeft dan in de commissie Welzijn gezegd – en ik sta erachter – dat we pas een week op de hoogte waren over Zwijndrecht, maar dat we het probleem in het algemeen wel kenden. We hadden niet het inzicht dat het in Zwijndrecht

een probleem zou zijn, omdat we niet op de hoogte gebracht waren van milieumeetwaarden, inzichten enzovoort. Dat is niet tot bij ons gekomen. Op 9 juni of in die periode heb ik een mail gestuurd naar 3M met de vraag waarnaar ik moest zoeken. Zo is die vraag dus ook te interpreteren. Het was een basisvraag aan 3M die ik heb herhaald tot op de dag van vandaag. We hebben vorige week 11.000 documenten gekregen, maar nog altijd staat die vraag open. Dat is een van de basissen geweest om de veiligheidsmaatregelen op te leggen die ik als toezichthouder mee heb ondertekend.

De heer Dewolf heeft geantwoord op de vraag over het personeel.

Geëscaleerd worden door een lokaal bestuur, is een aanmoediging, en is zeker niet verkeerd. Er moet wisselwerking zijn tussen beide.

Dan ben ik aan mijn laatste blaadje. De perimeter van 5 kilometer heb ik uitgelegd.

Als we hadden geweten wat we in 2017 wisten, hadden we dan vroeger ingegrepen? Ik weet het niet. Geen idee. Hadden we geweten wat er allemaal al bekend was in 2017, was dat handig geweest. Dan waren er waarschijnlijk een aantal bijkomende vragen gesteld die misschien sneller tot een escalatie hadden geleid. De 'hadden'-vraag is een beetje achterhaald, maar ik denk dat het toch een belangrijk advies van professor Tytgat was in 2017 dat men ook moet bekijken in het licht van de meetwaarden en de normen die toen bekend waren.

Ik denk dat ik door mijn vragen ben, voorzitter.

De voorzitter: Dank u wel, mijnheer Bautmans, voor de zeer uitgebreide aanvulling op de antwoorden.

Ik ga nu naar de parlementsleden, eerst naar de heer De Roo. Telkens er een vraag komt, mag u meteen antwoorden en dan kan collega De Roo verdergaan.

De heer De Roo heeft het woord.

Stijn De Roo: Eerst en vooral bedankt voor jullie uitgebreide antwoorden. Onze vragen waren zeer gedetailleerd, maar jullie antwoorden waren dat ook, en dat is zeer positief.

Ik heb nog een aantal vragen waar er misschien nog iets meer antwoorden op mogen komen.

Ik wil starten met 'wie wist wat wanneer'. De heer Dewolf heeft duidelijk gezegd dat Zorg en Gezondheid niet werd geïnformeerd en dat dat de reden is waarom men geen actie heeft ondernomen. De collega heeft uitgelegd dat Zwijndrecht pas op 1 juni contact heeft opgenomen, waardoor de bal aan het rollen is gegaan, maar hij heeft ook gezegd dat men ook vroeger betrokken was bij de algemene PFAS-aanbevelingen. U zult allicht begrijpen dat deze twee antwoorden, gecombineerd, toch enige wrevel oproepen. Ik wil dus nog eens de vraag stellen: jullie waren op de hoogte van de algemene PFAS-problematiek die er kon zijn, jullie wisten ook al langer dan 1 juni van dit jaar dat 3M in Zwijndrecht was gevestigd en dat daar zowel C8-ketens als de C4-ketens werden geproduceerd of in het verleden waren geproduceerd. Hoe komt het dat jullie dan toch geen link hebben gelegd naar een mogelijke contaminatie en gezondheidseffecten?

Dirk Dewolf: Uit de biomonitoring hadden we kunnen weten dat er wat verhoogde PFAS-waarden waren gemeten in de havengebieden van Gent en Antwerpen, waar uiteraard chemische industrie is gecentraliseerd. Zoveel verwondering mocht dat dus ook niet wekken.

Was er een reliëf in die data? We hebben het al verschillende keren gezegd: neen, er was bij ons weten geen hotspot in Zwijndrecht. Het kon evengoed op een andere plek in de havengebieden zijn. Tot juni – ik herhaal het nog eens – tot voor de metingen die werden

gedaan in opdracht van het gemeentebestuur, hadden wij geen weet van de specifiek gelokaliseerde problematiek in Zwijndrecht. Intussen weten we ook, door metingen die naderhand zijn gebeurd, dat Zwijndrecht geen alleenstaand geval is. Er werd ook al verwezen naar Mechelen, naar Ronse en naar de plaatsen waar brandweeroefeningen werden gehouden.

We mogen de situatie dus zeker niet verengen tot Zwijndrecht, maar we begrijpen zeer goed dat goede informatie en remediërende maatregelen voor de bevolking daar zeer belangrijk zijn. Vandaar dat wij ook zeer snel alle middelen en mensen van het team Milieugezondheidszorg hebben ingezet om de lokale bevolking in te lichten met informatie die we voorhanden hadden. Er konden ook heel wat vragen nog niet worden beantwoord, maar dat werd dan ook met zoveel woorden uitgelegd, namelijk dat het een groeiend inzicht in de problematiek was. We kunnen het blijven herhalen: Zwijndrecht zat niet in onze focus. Dat is zo.

Bart Bautmans: Ik heb nu – een paar maanden geleden – de MER-screening van 3M gelezen. Ik daag u uit om die zelf eens te lezen: daarin is hoe dan ook niet vermeld dat PFAS mogelijk een probleem zijn, zowel naar bodem, naar lucht als naar andere milieumedia. Als je keer op keer diezelfde informatie krijgt, wordt het wel heel moeilijk om 3M of de omgeving aan te duiden als een mogelijk probleem.

Stijn De Roo: Ik wil inpikken op dat laatste. U zegt dat, maar ik denk dat het ook een taak is van de overheid in het algemeen, en dus van een aantal agentschappen, om wat in zo'n MER-screening staat, te toetsen aan de waarheid. Als je dan uw uitspraak naast het advies legt dat in 2001 werd gegeven over het feit dat er opvolging moest zijn over de kortere koolstofketens die zouden worden geproduceerd, dan komt dit toch tegenstrijdig over.

Bart Bautmans: Dat komt inderdaad tegenstrijdig over. In 2001 hebben we gevraagd om er aandacht voor te hebben en in 2020 hebben we er geen aandacht voor gehad, omdat het niet op de radar stond als een probleem. Als je redeneert dat we in 2001 op de hoogte zijn gebracht en zijn gewaarschuwd om het op te volgen, maar als je daarna telkens hoort dat er eigenlijk niet zoveel aan de hand is, ja dan ... Het is inderdaad tegenstrijdig, maar meer kan ik er niet over zeggen.

Stijn De Roo: Maar van wie kwamen de signalen dat er niet meer aan de hand was? U zegt over 3M namelijk dat in de MER-screening die ze zelf vooropstelden, staat dat er eigenlijk weinig aan de hand was, om het heel kort door de bocht te zeggen. Maar u werkte ook samen met andere agentschappen. Uiteindelijk is het toch het agentschap Zorg en Gezondheid dat op het vlak van humane en humaan toxicologische effecten een inzicht zou moeten geven. Klopt dat? Hoe kijkt u daarnaar?

Dirk Dewolf: Mijn persoonlijke mening is dat het bedrijf tekortschoot inzake haar informatieplicht die was opgelegd door de Europese richtlijn. Het bedrijf wist dat we in 2001 expliciet de vraag hadden gesteld. Op dat moment was er heel weinig geweten over de chemie en het effect van de kortere C4-ketens op het ecosysteem en de mens. Ik vond het een heel legitieme vraagstelling van ons, ook vanuit relatieve onwetendheid, om ons te informeren. Dat is dus niet gebeurd. Sterker nog, het bedrijf heeft zelf aangedrongen om die voorwaarde te schrappen bij de bestendige deputatie, die daarop is ingegaan.

In 2001 wisten we niet wat we mochten verwachten. Het probleem van de PFAS is in Europa pas na 2010 op de radar gekomen. Het eerste crisismoment situeert zich enkele jaren later. U weet – ik heb de slide getoond – dat de drempelwaarden stelselmatig werden verlaagd. Het probleem dat zich stelde in 2021 is zwaarder dan het probleem dat zich gesteld heeft in 2015, laat het ons zo zeggen. We hadden het dus misschien kunnen weten.

Ik wijs ook op de capaciteitsafbouw waarmee we werden geconfronteerd sinds 2009. We hadden onvoldoende personeel en middelen om al die literatuur over al die zorgwekkende stoffen – het zijn er intussen meer dan 200 – bij te houden. We gaan zeker niet ontkennen

dat er een capaciteitsprobleem is, maar ik vind het toch zwaarwichtig dat de informatieplicht door het bedrijf niet ter harte werd genomen, terwijl dat maar al te goed zal weten wat de effecten zijn van de producten die het in zijn labo's ontwikkelt en in productielijnen zet.

Ik heb het in het begin ook al gezegd: we moeten van de producenten eisen dat ze, vooraleer de productielijnen worden opgestart, de chemische veiligheid – het gebrek of de afwezigheid van een toxisch karakter voor het ecosysteem en voor het menselijk milieu – hard kunnen maken. De farmaceutische industrie moet dat doen, de chemische industrie mag dat voorbeeld volgen. Het ontwikkelen in het labo, het loslaten en gezondheidsprocessen en schade afwachten alvorens de koers te corrigeren, is geen methode van de 21e eeuw meer.

Stijn De Roo: Ik denk dat deze conclusie al door meerdere leden is gemaakt en dat de link naar de farma-industrie ook al meerdere keren naar boven is gekomen. U zegt dat het geen techniek van de 21e eeuw is, maar in 2001 heeft het agentschap Zorg en Gezondheid die techniek nog wel toegepast door te zeggen: "Heb er aandacht voor, u krijgt wel uw vergunning en rapporteer over een jaar wat de effecten zijn." Die manier van werken is dus jammer genoeg ook al de 21e eeuw binnengeslopen.

Ik had nog wat vragen over de opvolging van de normering en over de opvolging in het algemeen. Er zijn een aantal gevaarlijke stoffen. U hebt ze opgesomd en ook de grafiek getoond van het stijgend aantal gevaarlijke stoffen dat u moet opvolgen. Hoe gebeurt zo iets binnen het agentschap? Er komen stoffen bij op de lijst. Hoe verloopt dat vandaag? U zegt dat u metingen en metingen tekort hebt om het allemaal op te volgen, maar hoe gaat het eraan toe in een ideale situatie?

Dirk Dewolf: Voor de identificatie van die stoffen zijn we erg afhankelijk van de Europese administratie. De REACH-regelgeving zorgt ervoor dat ieder bedrijf dat chemische producten hanteert, gevraagd wordt om die eigenschappen goed te registreren en bij te houden. Het Europese niveau heeft natuurlijk het voordeel dat zij de data uit een veel ruimer gebied kunnen collecteren dan wij op Vlaams niveau. In eerste instantie moeten we dus naar het Europese niveau kijken om richtinggevend te zijn over welke stoffen het best worden uitgefaseerd en niet meer worden geproduceerd en enkel nog, met autorisatie, in de productielijn mogen zitten.

Bart, ik denk dat jij over die aanpak een beter antwoord kan geven dan ik.

Bart Bautmans: We volgen de toxicologische profielen van ATSDR op. Als er nieuwe toxicologische profielen bijkomen, lezen we die. Als er ons dingen opvallen, proberen we die te integreren in onze werking en in onze adviesverlening. De partnerorganisatie Milieugezondheidszorg doet hetzelfde. Het is voornamelijk VITO dat daarmee bezig is.

Als er vergunningsaanvragen zijn, als er dingen worden geëscaleerd of als we vragen krijgen uit de omgeving over een probleem, proberen we vanuit die kennis alle toxicologische informatie mee te geven aan de collega-departementen, -agentschappen en -administraties. Die opvolging is voor een groot stuk afhankelijk van de screening van de geïntegreerde literatuur van de grote agentschappen en van wat er bijvoorbeeld in Nederland gebeurt bij RIVM. De basisscreening ligt in het grafiekje van ECHA dat de heer Dewolf heeft getoond.

In de toekomst zouden we graag een Vlaamse werkgroep installeren. We hebben voor ogen om de stoffen die passeren, goed te laten onderbouwen door gezondheidsdeskundigen en milieudeskundigen – laten we zeggen, academici – in een dossier dat we aan het parlement kunnen voorleggen, zodat we kunnen vragen welk risico we aanvaarden. Het is nu zo dat we als dienst vaak zelf adviseren over de al dan niet aanvaardbaarheid van een risico ten aanzien van een zeer zorgwekkende stof. Het mooiste voorbeeld daarvan is dat van de voorwaarden voor lood in het bloed in Hoboken. We willen dit meer

gestructureerd aanpakken en overlaten aan de kanalen die daarvoor in de wetgeving bedoeld zijn.

Op die manier volgen we het dus op, maar ik heb dus ook al een projectie gegeven van een idee hoe we er in de toekomst mee willen omgaan. Nogmaals, al die zorgwekkende stoffen opvolgen met het huidige personeelsbestand – en dan heb ik het ook over de collega's van de dienst Milieuvergunningen, van de OVAM, van de VMM – is onmogelijk.

We moeten er dus op rekenen dat de industrie zeer dringend het principe van 'safety-by-design' gaat toepassen en dat men de lessen van de farma-industrie overneemt, die perfect weet welke stof waarin zit, waaruit komt en welk effect ze heeft.

Stijn De Roo: Ik dank u voor uw antwoord. U zegt dat u een werkgroep wilt opstarten, in overleg wilt gaan en een aanvaardbaar risico wilt detecteren. Het zijn allemaal legitieme dingen, maar wat daarvoor? Eind 2018 komt EFSA met een nieuwe waarde, maar daarop zijn jullie niet in gang geschoten. Wat zou er in de toekomst veranderen zodat er wel in gang wordt geschoten op die waarde? Het is misschien een open vraag, maar ik kan me niet voorstellen dat het enkel aan het personeelstekort is gelinkt. Is het ook aan de organisatie van het agentschap gelinkt?

Bart Bautmans: Dat komt voornamelijk door personeelstekort. Het ligt niet echt aan de organisatie. Waarom niet? Omdat er binnen ons team een groep Risicoanalyse is van 1,5 vte. Dat is zeer weinig. Als die arts dan nog 2 jaar wordt ingezet voor legionella en covidbestrijding, dan hebben we een groot probleem. Dan liggen we bijna 2 jaar plat op dat vlak.

In 2018 hebben we die waarde wel opgepikt. Getuige daarvan zijn de toetsingswaarden die zijn afgeleid in de Vlaamse humane biomonitoring bijvoorbeeld. Alleen hebben we het niet opgepikt op een hotspotprobleem, op een probleem van die industriële vestiging. Waarom niet? Omdat wij niet worden of waren geëscaleerd. Voor het milieu is er een probleem: er worden hogere waarden vastgesteld in de omgeving in vergelijking met elders.

Stijn De Roo: Ik wil nog een vraag stellen over een van de aanbevelingen, namelijk de aanbeveling over het optimaliseren van de samenwerking tussen verschillende administraties en andere partners door de opbouw van een wetenschappelijke databank, verrijkt met artificiële intelligentie (AI), in een netwerkstructuur. Kunt u mij even aangeven of in die aanbeveling wat we nu merken, wel naar boven was gekomen? Een AI-systeem moet uiteindelijk ook worden gevoed met menselijke kennis. Dat hotspotprobleem zou misschien een factor kunnen zijn. Kunt u zeggen hoe u dat ziet voor de toekomst en hoe dat past binnen die aanbeveling?

Dirk Dewolf: Het databeleid is een heel grote uitdaging voor alle overheidsdimensies. Het is inderdaad de bedoeling om zoveel mogelijk collectieve databases niet alleen te ontsluiten, maar ook met elkaar te verbinden. Er zijn op dit moment misschien verbanden waar wij het bestaan niet van kennen, associaties die door toepassing van mathematische en statistische methodes wel naar boven kunnen komen wanneer je een behoorlijke hoeveelheid data poolt in een 'data lake' of een 'data space'. Dat zou het risicogericht zoeken en werken voor het voorkomen van gezondheids- en milieuschade kunnen helpen. Het zijn data die zowel van biologische aard kunnen zijn als data van gezondheidsdatabanken of data van chemische aard. Het is een uitdaging, geen project maar een heel programma, om daarmee aan de slag te kunnen gaan.

De opdrachthouder is al begonnen met de alfa van zo'n oefening: dezelfde benaming gebruiken voor een aantal stoffen, zodat er eenzelfde taal wordt gesproken, een chemische om te beginnen. Anders kom je in een soort van Babelse spraakverwarring terecht. Alle verdienste aan de opdrachthouder om daarmee aan de slag te gaan.

Het overstijgt een beetje deze casus. Ik denk dat we hoe langer hoe meer moeten trachten om mogelijke factoren en data met elkaar in verbinding te brengen. Artificiële intelligentie nodigt ons uit om daarmee aan de slag te gaan.

Het gaat echter over gezondheidsgegevens waarbij een aantal elementen van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer en medisch geheim meespelen. Als bijvoorbeeld een aantal specifieke kankers in een bepaalde regio onder een bepaald aantal zouden zakken, kom je in conflict met privacyregelgeving of de General Data Protection Regulation (GDPR) in het algemeen.

Wat wij naar voren hebben gebracht, is gemakkelijk gezegd als ambitie, maar een zeer grote uitdaging wat operationalisering betreft.

Bart Bautmans: Ik ga nog kort aanvullen met enkele voorbeelden. In Intego probeert men milieudata aan gezondheidsdata te koppelen. De VMM-gegevens en IRCEL-gegevens (Intergewestelijke Cel voor het Leefmilieu) halen we jaarlijks op en proberen we gezondheidskundig in te passen in een toepassing. En wat misschien maar wenigen weten en wat nog in volle ontwikkeling is, is de 'risk and cost bases assessment tool'. Die is opgezet door VITO en bevat de data van de omgevingshandhaving. Welke zijn de milieugegevens? Welke zijn de signalen? Het gaat dus niet enkel over data, maar ook over signalen, die worden gekoppeld aan mogelijke gezondheidsproblemen. Twee jaar geleden is men gestart met er ook een gezondheidsdeel aan te hangen. Dat jaar was de validatie voorzien, maar alle mensen zijn ingezet op PFAS. We gaan het systeem zeker voortzetten en verder ontwikkelen, want het is een mooi systeem om data te delen over gezondheid en signalen vanuit een dienst als de milieu-inspectie.

Stijn De Roo: Ik dank jullie voor jullie antwoorden. Ik ben er zelf ook van overtuigd dat een technologie als artificiële intelligentie ons heel wat kan brengen en dat het louter opzetten van een dode database dergelijke problemen niet zal verhinderen. Door alle data in één grote databank te stoppen, komen alle resultaten niet automatisch naar boven.

We hebben het al gehad over het protocol tussen de OVAM en het agentschap Zorg en Gezondheid op het vlak van bodemsanering. Mijn vraag is nog niet beantwoord of er ook andere protocollen bestaan tussen andere afdelingen die jullie op de hoogte moeten brengen bij incidenties of problemen die zij vaststellen.

Bart Bautmans: Er bestaat een protocol tussen de OVAM en het agentschap Zorg en Gezondheid uit 2012. Er is een intense samenwerkingsovereenkomst voor water met de VMM, sinds mensenheugenis zou ik bijna zeggen. Er bestaat geen echt uitwisselingsprotocol met bijvoorbeeld het Departement Omgeving of met de VMM voor lucht, om de simpele reden dat dat niet noodzakelijk is: er wordt uitgewisseld, er wordt samengewerkt, er wordt veelvuldig met elkaar gebeld, er wordt veelvuldig samengezeten. Als er bijvoorbeeld inhoudelijke vergaderingen zijn met de partnerorganisatie Milieugezondheidszorg op de eindpunten waarop we werken, dan worden er regelmatig collega's van het Vlaams Planbureau voor Omgeving en collega's van de VMM of andere collega's uitgenodigd. Er is dus een zeer intensieve samenwerking. Ik ben er niet zo'n voorstander van om alles in protocollen te gieten, maar er moeten natuurlijk wel goede afspraken zijn.

Stijn De Roo: Ik denk dat het laatste zeker klopt, want zonder goede afspraken kan iedereen zijn best doen, maar op zijn eiland blijven werken, waardoor bepaalde alarmbellen die moeten afgaan, ook niet afgaan.

Voorzitter, ik heb geen vragen meer.

De voorzitter: Dank u, collega De Roo. Het is aan collega Schiltz.

Willem-Frederik Schiltz: Ik wil even blijven stilstaan bij de hotspotidentificatie. Uiteraard is bij het departement kennis aanwezig over het gevaar van PFAS, maar ik zie hier een beetje hetzelfde probleem als bij de OVAM. We weten het, we weten dat het er is, het is

gevaarlijk en we gaan proberen om er zo goed mogelijk mee om te gaan, maar het woord 'escaleren' valt hier meermaals en toch blijkt dat er onvoldoende geëscaleerd is, behalve in de andere betekenis van het woord, wanneer het in 2021 totaal is geëscaleerd.

Wie moet wat escaleren? U geeft terecht aan dat er protocollen zijn, maar je kunt niet alles in een protocol gieten. Iedereen moet zijn gezond verstand gebruiken en het melden als er een probleem is. We horen: personeelstekort, personeelstekort, personeelstekort. Ik wil u gerust nog een leger aan mensen gunnen om op het departement te komen werken, ook bij de OVAM, maar als diezelfde mensen dan ook niet de reflex hebben om de telefoon te nemen en te bellen naar een ander departement, dan gebeurt er ook niets. Ik wil graag van u weten wanneer er een alarmbel afgaat zodat u gebeld wordt. Is er binnen uw agentschap rond PFAS iemand die weet wanneer hij moet worden gebeld of verwacht dat hij wordt gebeld?

Dirk Dewolf: Zoals gezegd, zijn wij een gezondheidsadministratie. Onze voelsprietten zitten in de mens, niet in de bodem, niet in de lucht, niet in het water. We rekenen inderdaad op de andere entiteiten om ons te informeren wanneer dat nodig is. Ik herhaal nog eens: het was expliciet de vraag van de regering in 2015 om duplicatie van processen te allen tijde te vermijden en duidelijke afspraken te maken over wie waarvoor staat.

We weten dat de VMM het medium lucht en water bewaakt, we weten dat de OVAM het medium bodem bewaakt. Ja, het is ons verwachtingspatroon dat, wanneer er een escalatie moet zijn, we op de hoogte worden gebracht. U mag van ons niet verwachten dat wij al die metingen die bij de collega's zijn gebeurd, kunnen opvolgen. Hun probleem – en dat is niet alleen personeelstekort – is ook de wazigheid over de drempel van wanneer er moet worden geëscaleerd. We hebben gezien dat die drempelwaarden stelselmatig werden verlaagd. Ik ga nu wel ter verdediging van de collega's uit het beleidsdomein Omgeving aanbrengen dat het ook niet altijd duidelijk was vanaf welk moment er moest worden geëscaleerd. Wij kunnen dus enkel in actie schieten wanneer er ons metingen bereiken die een aantal acties vergen, zoals de maatregelen die genomen zijn in Zwijndrecht vanaf juni.

Willem-Frederik Schiltz: Laat ons dan toch even terugkeren naar 2017, wanneer Lantis vaststelt dat er in de werfzone verhoogde concentraties zijn. Lantis gaat met toxicologen aan de slag, licht de OVAM in, er is een politiek stuurcomité waarbij een breed scala aan ministers en administraties betrokken zijn. Heb ik het goed begrepen dat u in 2017 niet op de hoogte was van de verhoogde concentraties daar?

Dirk Dewolf: Dat klopt. Wij zijn niet betrokken geweest bij het Lantisdossier. De enige link vanuit Lantis naar het beleidsdomein Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (WVG) was die ene mail waar de toenmalige kabinetschef in cc stond.

Willem-Frederik Schiltz: Daarom was u niet op de hoogte van het hotspotgehalte aldaar.

En de OVAM heeft u niet gecontacteerd, ook niet in algemene termen rond die periode, tenzij bij de opmaak van het PFAS-actieplan later, zo heb ik begrepen.

Dus: de OVAM stelt vast dat er vervuiling in de grond zit. U bent ervan op de hoogte dat er in Vlaanderen PFAS-vervuiling is, of tenminste dat er mensen zijn met verhoogde bloedwaarden. De literatuur is gekend. Het komt af en toe eens terug. Er is een werkgroep. Er is geen stelselmatige advisering meer op basis van de kerntaken, maar u bent wel op de hoogte dat er in december 2000 een algemene casestudie rond PFAS wordt opgestart om na te gaan hoe men met gevaarlijke stoffen moet omgaan. Het is het steunpunt dat er de spotlight op zet.

Het is een persistente stof, bioaccumulatief, en er is indicatie van hormoonverstoring. Is er dan niemand die zegt dat het bij de mensen zit, dat het in de grond zit? De VMM weet dat het soms ook in de lucht en in het water zit. Is er dan niemand die zegt dat men misschien moet gaan zoeken waar het allemaal vandaan komt? Het spoelt niet zomaar weg en we weten dat het lang in het lichaam blijft zitten. Hoe komt het dat niemand in de

Vlaamse overheid de reflex heeft om te zoeken waar het vandaan komt en of het kan worden stopgezet, zodat er geen bijkomende vervuiling of blootstelling is?

Dirk Dewolf: Zoals gezegd, wisten we dat er een wat verhoogde concentratie in de havengebieden van Gent en Antwerpen was. We wisten niet specifiek dat het in Zwijndrecht het geval zou zijn. PFOS en PFOA werden niet meer geproduceerd. Er waren ook indicaties in het navelstrengbloed dat de concentratie niet toenam. We waren toen nog in het ongewisse over de impact van de korte C4-ketens. We moeten toegeven dat er toen niemand bij ons de alertheid had om dieper te zoeken, ook omdat we ervan uitgingen dat we op de hoogte gesteld zouden worden als er probleemsituaties zouden worden gedetecteerd. U kunt van ons niet verwachten dat we bodemmetingen gaan doen in het havengebied om te weten waar het precies zit.

Willem-Frederik Schiltz: Neen, dat begrijp ik. Maar we komen wel in een kring terecht als de OVAM zegt dat ze niemand moeten informeren omdat ze niet weten of er een toxicologisch probleem is en de bodem alleen maar kunnen zien zoals ze hem zien, en als de VMM zegt dat ze alleen meten waar ze in het water of in de lucht dingen vaststellen wanneer hen iets wordt gemeld. U zegt dat u alleen in de mens kijkt, maar het komt wel van ergens. Ik begrijp ook wel dat het niet uw verantwoordelijkheid is dat 3M vervuult; het is hun verantwoordelijkheid. Maar we zouden toch een systeem op poten moeten kunnen zetten dat, zij het met protocollen of alarmbellen of artificiële intelligentie – ik denk dat de bevolking er lak aan heeft wat het is, zolang het maar werkt – naar de bron van het probleem gaat, zodat we met z'n allen collectieve maatregelen kunnen nemen.

U doet een aantal aanbevelingen, waarvoor dank. Ik denk dat er heel veel nuttige dingen tussen staan, maar het is wel rijkelijk laat, nadat de problemen zich hebben gemanifesteerd. Goed, ik begrijp hoe het werkt. Het zal zaak zijn om bij zo'n databank wel sneller naar de bron van vervuiling te gaan en daarop in te grijpen.

Ik vind het wel opvallend dat er niemand ooit heeft gedacht: oei, misschien moeten we die bron proberen stil te leggen. Vandaag wel natuurlijk, en dat is alvast geruststellend.

Dirk Dewolf: Ik ga zeker akkoord met uw benadering. Maar u weet ook dat PFAS-contaminatie bij de mens te maken had kunnen hebben met textiel dat men draagt, met paraplu's die men gebruikt, met schoenen die men draagt, met cosmetica die men gebruikt, met de nabijheid van een papierfabriek, met de nabijheid van een textielfabriek. U moet ook begrijpen – en ik hoop dat die intellectuele eerlijkheid aanwezig is – dat het achteraf gezien allemaal evident is dat moest worden gezocht op de productieplaats. Maar als je ziet hoe PFAS zich in onze samenleving verspreiden, dan had het op vele plaatsen kunnen gebeuren. Uit de metingen blijkt nu ook dat het op vele plaatsen zit en niet enkel in Zwijndrecht.

Willem-Frederik Schiltz: Dat klopt, maar het wordt natuurlijk ergens gemaakt en vervolgens via allerlei consumptie verspreid. Het is een beetje zoeken. We zullen in de toekomst nog met nieuwe stoffen worden geconfronteerd en dan moeten we dit weten te stoppen met innovatie. Uiteraard moet de chemiesector duurzaam worden en moeten zij kunnen aantonen 'dat', maar misschien kunnen zij dat niet aantonen. Wetenschap evolueert. Iets wat vandaag niet schadelijk is of lijkt, blijkt dat op lange termijn wel te zijn. We moeten het controlesysteem zo ontwerpen dat we met die evoluties kunnen omgaan en dat het verleden wordt meegepakt, wanneer inzichten veranderen.

Het vergunningenregister is aangekondigd en zal er komen. Wanneer er over bepaalde stoffen nieuwe inzichten zijn, moeten uit dat register alle vergunningen en alle vaststellingen waar die stoffen zijn, kunnen worden gehaald, zodat kan worden nagegaan of alles nog in orde is.

Ik begrijp wat u zegt. Ik heb vast en zeker de intellectuele eerlijkheid, maar we moeten er ons ook rekenschap van geven dat we die keten strakker moeten organiseren zodat elke administratie alerter wordt om te zoeken waar de bronvervuiling zich voordoet.

Ik had nog een aantal punctuele vragen, maar die hebt u beantwoord.

Dirk Dewolf: Mag ik nog even reageren, voorzitter?

Ik ben geboren in 1958. Mijn generatie werd blootgesteld aan de Softenonproducten. Toen wisten de farmaceutische bedrijven ook niet dat hun producten op korte termijn, door de teratogene werking – negatieve impact op de foetus – zeer zware schadelijke gevolgen kon hebben. Dat heeft toen een enorme schokgolf teweeggebracht in de westerse wereld. De regelgeving is sindsdien stelselmatig verstrengd, zodat iedere producent wel twee keer zou nadenken om producten op de markt te brengen die zulke schadelijke effecten konden hebben op de gezondheid.

Ik vind dat de chemische industrie het aan zichzelf en aan de maatschappij verplicht is om zulke procedures ook in te bouwen, vooraleer ze vanuit hun labo de stap zetten naar de productielijn en naar de verspreiding van man-made chemicals in het ecosysteem en in de samenleving. Ik neig ernaar om op dat vlak door regelgeving, liefst op supranationaal niveau, de duimschroeven aan te draaien. Onze controlecapaciteit mag nog zo worden opgeschaald, we gaan altijd te laat komen. Het kwaad zal al zijn geschied en het zal altijd a posteriori zijn. Vandaar dat wij ook zoveel belang hechten aan wat in de Europese, maar ook in onze eigen regelgeving staat: een preventieve en brongerichte aanpak om situaties zoals deze vandaag met PFAS te proberen te vermijden.

Willem-Frederik Schiltz: Dat is natuurlijk een hele ommezwaai, ook in de juridische benadering van aansprakelijkheden. We moeten dan meer kijken naar een bijna Amerikaanse benadering waarbij men zegt: "Doe maar, maar u moet zeker zijn dat het veilig is en als het niet zo is, dan komen de mokerhamer en de monsterboetes." Goed, dat is niet zo evident. Ik denk dat de petrochemische en de chemische sector daar nog wel een woord over te zeggen zullen hebben.

Dat moet ons echter niet tegenhouden om verder te zoeken naar hoe we dit in de toekomst kunnen vermijden. Zelfs al zouden we zo'n benadering kiezen, dan is het nog altijd nodig om politieagenten te hebben die erop toezien dat het kwaad niet eerst te erg is vooraleer er bestraft wordt. Er zullen altijd mensen of bedrijven zijn die proberen de kantjes er vanaf te lopen. Dat blijkt ook uit deze case, lijkt me.

Ik kijk nog even naar mijn openstaande vragen.

Bent u de mening toegedaan dat de OVAM u in 2017 had moeten contacteren toen ze bij Lantis betrokken waren en merkten dat er in de bodem verhoogde waarden waren?

Dirk Dewolf: Ik ga niet in de plaats van de collega's antwoorden, maar we zouden wel dankbaar geweest zijn als we het rapport-Tytgat in 2017 hadden kunnen krijgen. Om wie weet welke reden is dat niet tot bij ons geraakt. Ook de Universiteit Antwerpen heeft gewezen op een aantal studies die ze hebben gedaan, maar die zijn blijkbaar naar het federale niveau gestuurd. Wij kunnen ook niet iedere stukje toxicologische literatuur opvolgen.

Wat Lantis betreft, zijn we buiten de scope gebleven. In alle eerlijkheid, de lucht in Antwerpen moet worden verbeterd. De Oosterweelverbinding is belangrijk, ook voor de volksgezondheid in Antwerpen. Alles moet worden gedaan om verstuiving van PFAS op de werf van Lantis tegen te gaan. Afdekkingsmaatregelen zijn heel belangrijk. Vanuit milieugezondheidszorgstandpunt zou het bijzonder jammer zijn dat deze problematiek de verbetering van de luchtkwaliteit in Antwerpen, door de omlegging van het verkeer, zou vertragen.

Ik kan op dit moment onmogelijk inschatten of de metingen van toen een escalatie teweeggebracht zouden hebben.

Bart Bautmans: De metingen van toen hadden misschien onze antenne omhoog doen gaan, laat het me zo zeggen. Misschien hadden we meer metingen gevraagd, verder in de omgeving.

Willem-Frederik Schiltz: Dat is de reden waarom ik die vraag stel. De OVAM zegt dat men in Zwijndrecht niet verder kon meten, maar als u was geïnteresseerd en als u de burgemeesters had gecontacteerd dat er een mogelijk gezondheidsrisico zou kunnen zijn, dan zouden er een aantal radertjes sneller hebben gedraaid.

Wat de link met de Oosterweelwerken betreft, denk ik dat transparantie en eerlijkheid de beste manier zijn om zo'n project te doen slagen. Doordat die dingen zo laat aan bod zijn gekomen, is er nu druk op de ketel. Ik denk niet dat die twee projecten conflicterend zijn, integendeel. Ik denk dat de schade zoveel mogelijk geïsoleerd moet blijven. De dingen die we nu aan het doen zijn en de maatregelen die we nu aan het uitrollen zijn, moeten gebeuren om verdere schade te voorkomen.

Algemener nu. U zegt dat het door de besparing op het personeel moeilijk is om internationale literatuur bij te houden. Ik neem aan dat het toch mogelijk moet zijn om het een en het ander te automatiseren. Het is de missie van uw departement om gezondheidsschade te voorkomen. Als er publicaties zijn over gevaarlijke giftige stoffen, moet het toch mogelijk zijn dat het departement automatisch wordt ingelicht of dat er ergens een alert verschijnt. Ik begrijp dat u niet alles manueel kunt doorspitten, maar de moderne technologieën bieden toch mogelijkheden om efficiëntiewinsten te boeken waardoor u wel op de hoogte wordt gebracht als er dingen veranderen.

Bart Bautmans: Ik heb al uitgelegd dat wij vooral kijken naar de heel grote instanties: het Agence nationale de sécurité sanitaire de l'alimentation, de l'environnement et du travail (Anses), RIVM, ATSDR, CDC. Alles wat daar gebeurt, krijgt onze aandacht. Wat er misschien beter kan – en dat komt in de kennishub die men wil opstarten, zeker aan bod – is dat studies die wijzen op milieuproblemen hier, sneller moeten worden opgepikt. Niet alleen studies in wetenschappelijke kringen publiceren, maar ze ook onder de aandacht brengen van de administraties, zodat we ze kunnen oppikken. Ik denk dat de kennishub daar voor een stuk tegemoet aan zal komen.

Willem-Frederik Schiltz: In hetzelfde thema: het is misschien niet meer mogelijk maar ook niet nuttig om bij alle vergunningen advies te verlenen. Als het natuurlijk gaat over installaties zoals 3M, waarbij het over gevaarlijke stoffen gaat, dan lijkt het me evident dat er wel wordt geadviseerd. Toch zien we – voor zover ik het heb kunnen nakijken – dat er bij de vergunningverlening van september 2020 bij 3M geen advies is geleverd door het agentschap.

Dirk Dewolf: Dat zal kloppen. Er is toen voor die uitbreiding ook geen milieueffectrapport opgemaakt. Als we geen vraag krijgen van de collega's van het beleidsdomein Omgeving, ontsnapt het aan onze advisering. Dat is een gevolg van de prioriteiten die we in 2015 hebben gesteld, naar aanleiding van het kerntakenplan.

Had het in een MER moeten uitmonden? Ja, misschien toch wel.

Willem-Frederik Schiltz: Er zijn dus vergunningen mogelijk van bedrijven die de exploitatie van gevaarlijke stoffen onder zich hebben, die geen MER-procedure vergen, en dus ook aan uw aandacht kunnen ontsnappen, ondanks het feit dat het over zulke gevaarlijke stoffen gaat?

Dirk Dewolf: Dat is zo.

Willem-Frederik Schiltz: Het is misschien ook een punt van aanbeveling om in de vergunningsprocedure toch een paar 'failsafes' te voorzien, zodat u vast en zeker verplicht advies moet leveren wanneer het over stoffen gaat die niet alleen het milieu, maar ook de mens in gevaar kunnen brengen.

Dirk Dewolf: Ja, maar dat was de manier van werken voor 2015. In de G-rubriek in de VLAREM-advisering werden wij telkens geappelleerd om een advies te leveren. Dat is net het volume dat we niet meer aankonden. Met een risicostratificatie zou dat wel mogelijk zijn. Als de letter 'G' gewoon gezondheidsadvies betekent, kunnen we het zeker niet aan met de menskracht die we vandaag hebben.

Willem-Frederik Schiltz: Dank u wel. Ik ben door mijn vragen.

De voorzitter: Mevrouw Schauvliege geeft het woord.

Mieke Schauvliege: Ik wil nog eventjes doorgaan op de MER-procedure en de vergunningen. Als ik het goed begrijp, is er op een bepaald moment beslist om alleen maar bedrijven te adviseren die een MER moeten doorlopen. Klopt dat?

Dirk Dewolf: Ja, tenzij er geëscaleerd wordt vanuit lokale niveaus of vanuit zusteradministraties.

Mieke Schauvliege: Verlenen jullie ook advies over de beslissing wanneer een MER moet worden opgemaakt?

Bart Bautmans: Neen, dat is in de wetgeving vastgelegd. Er bestaat een lijst van.

Mieke Schauvliege: Ja. Ik ben eens gaan bekijken wanneer het wel moet en wanneer niet. Voor chemische bedrijven die tot 100.000 ton chemicaliën produceren, is de MER-plicht er bijvoorbeeld niet, enkel een MER-screening. Maar een bierbrouwerij die 75.000 ton bier brouwt, moet wel een MER doorlopen. Dat is de basis waarop beslist wordt of jullie gezondheidsadvies geven of niet. Vindt u dat logisch?

Bart Bautmans: Is het bij die bierbrouwerij wegens chemische stoffen? Ik denk van niet. Dat is wegens het grondwaterprobleem. Ze gaan heel veel water optrekken en een aantal soorten afval produceren. U moet die MER-plicht niet alleen in het kader van chemische stoffen zien, maar ook in het kader van andere milieuproblemen. Ook naar natuur is dat zeer belangrijk.

Mieke Schauvliege: Ik begrijp dat natuurlijk wel, maar het is wel de basis waarop wordt beslist, in overleg uiteraard, of jullie gezondheidsadvies geven of niet. Het komt nu heel duidelijk naar boven dat dat misschien niet de correcte basis is om al dan niet gezondheidsadvies te verlenen. In de beslissing op basis waarvan een MER moet worden opgemaakt of niet, speelt de gezondheidsbarometer niet mee, want u geeft er geen advies over. Klopt mijn redenering?

Bart Bautmans: Wij geven geen advies over de vraag of er al dan niet een MER moet worden opgemaakt. Dat doen we niet. We gaan er wel van uit dat er een MER moet worden opgemaakt voor de meest risicovolle sites en inrichtingen.

Mieke Schauvliege: Maar 3M valt daar niet onder?

Bart Bautmans: Dat weet ik niet.

Mieke Schauvliege: Zij hebben enkel een MER-screening doorlopen. Er is geen MER opgesteld.

Bart Bautmans: Ik herinner mij wel een professor milieurecht die zich afvroeg of hiervoor geen MER moest worden opgemaakt.

Mieke Schauvliege: Er is wel beslist dat het niet nodig was.

Bart Bautmans: Maar neemt men de MER-screening ter hand, dan is er hoe dan ook geen escalatie geweest dat daar een mogelijk PFAS-probleem was, met gevolgen voor de gezondheid. Straffer nog, als je een search doet op dat document, dat welgeteld drie

pagina's in beslag neemt, dan staat het woord 'PFAS' onder de discipline 'mens/gezondheid', niet eens vermeld.

Mieke Schauvliege: Absoluut.

Bart Bautmans: Hoe dat mogelijk is voor een bedrijf als 3M ...

Mieke Schauvliege: Absoluut. Met andere woorden: er schort heel wat aan. Om zeker te zijn dat we in onze vergunningverlening het gezondheidsaspect meehebben, is er toch nog wel werk aan de winkel, zeker als de opmaak van een MER jullie basis is om al dan niet advies te verlenen.

Jullie verlenen dus alleen maar advies als er een MER is of als er jullie een probleemesignaleerd wordt. Dan gaan jullie daarop in. Hebben jullie er een zicht op hoeveel adviezen jullie jaarlijks verlenen op basis van deze twee parameters?

Bart Bautmans: Daar bestaan tabellen van. Ik denk dat als we een 500-tal dossiers binnenkrijgen, we de laatste jaren ongeveer aan 40 tot 60 adviezen zitten. Natuurlijk is dat in 2019 en 2020 minder, omdat we bezig waren met legionella en COVID-19.

Mieke Schauvliege: Oké.

Ik wil daar nog even op doorgaan. Jullie hangen jullie karretje aan het MER. Jullie hebben ook meegeschreven aan de procedure en aan hoe zo'n MER eruit moet zien. Dat was in 2001, als ik het goed heb begrepen. Jullie zorgen voor opleidingen van MER-deskundigen. Hoeveel MER-deskundigen zijn er op dit ogenblik actief die inzake het domein gezondheid advies verlenen?

Bart Bautmans: Dat weet ik niet uit het hoofd. Dat moet ik navragen bij mijn collega's. Dat zullen er enkelen zijn.

Dirk Dewolf: Ik dacht een tiental.

Bart Bautmans: Het zal zo iets zijn.

Mieke Schauvliege: Ik heb hier het cijfer 6 gehoord een aantal weken geleden. Bent u van oordeel dat dat voldoende is om al die adviezen en alle MER's op een goede manier te kunnen opmaken?

Bart Bautmans: Ik denk dat het er het best meer zijn, net zoals ik denk dat er het best een academische opleiding Medische Milieukunde zou bestaan. Dat is ook iets waar we al jarenlang voor ijveren. De discipline Medische Milieukunde wordt in heel wat richtingen wel meegenomen, maar niet ten gronde als vak. Ik denk dat heel wat professoren meesmuilend in de handen klappen op dit moment, maar ik denk wel dat daar nood aan is.

Mieke Schauvliege: Dat is alleszins een interessante suggestie.

Jullie hebben de opleiding voor MER-deskundige voorzien. Hoeveel controles voeren jullie uit op de kwaliteit van die MER-deskundigen?

Bart Bautmans: Volgens mij gebeuren die controles om de zoveel jaar. Dan worden er een aantal MER's gescreend in samenwerking met de cel-MER – toen heette dat zo, want die naam is sinds twee jaar wel helemaal veranderd. De cel-MER screent die en wij geven mee aan op welke punten ze in orde waren en op welke punten niet. Om de paar jaar loopt de erkenning af, moet de erkenning opnieuw aangevraagd worden en gebeurt er een evaluatie, net zoals bij de opmaak van een MER. Het wordt meestal op voorhand al beoordeeld of een MER voldoet. Ook daar zitten de adviesdiensten rond de tafel en wordt er bekeken of er diep genoeg op is ingegaan, wat meegepakt is, wat wel, wat niet. Ook dat geeft direct feedback aan de deskundigen die mee rond de tafel zitten.

Mieke Schauvliege: U pleitte daarnet voor een opleiding Medische Milieukunde. Als die opleiding er zou zijn, zou dat dan helpen om een hogere kwaliteit en meer MER-deskundigen te hebben? Zou dat een stap in de goede richting zijn of ziet u nog andere mogelijkheden?

Bart Bautmans: Dat is een stap in de goede richting, maar niet alleen toegespitst op MER's, ook op bedrijven, eerstelijnsgezondheidswerkers, milieuambtenaren, op heel wat mensen die met milieu bezig zijn en proberen milieu aan het gezondheidsluik te koppelen.

Mieke Schauvliege: Dat lijkt mij zeer belangrijk te zijn. Het lijkt me ook zeer belangrijk om op voort te werken, omdat het een van de ankerpunten is op basis waarvan er advies wordt verleend.

Dan had ik nog een aantal vragen over het bloedonderzoek in Antwerpen. U hebt daarnet nog maar eens herhaald – en ik begrijp dat eerlijk gezegd niet – dat de hoofdwindrichting zuidoost is. *(Opmerkingen van Dirk Dewolf)*

Zuidwest, inderdaad. Ik heb nog eens alle cijfers naast elkaar gelegd en de hoofdmoot is zuidwest. We zitten hier in Vlaanderen. Ik kijk dan nog eens naar hetzelfde grafiekje dat ik een paar weken geleden heb bovengehaald en de simulatie die is gemaakt door de VMM. Dan is de 'côté' van Antwerpen toch wel heel erg belangrijk op het vlak van verspreiding via de lucht. Ik begrijp nog altijd niet goed waarom de Schelde de grens is gebleven. Ik begrijp wel dat het een capaciteitsprobleem kan zijn, maar is dat de reden voor de keuze die nu is gemaakt? Of is het effectief niet zinvol volgens jullie om meer richting stad Antwerpen te gaan meten?

Bart Bautmans: De windrichting is zuidwest. Sorry voor mijn verspreking van daarnet. Dus, zuidwest-noordoost. Als je die lijn op kaart gaat zetten door 3M, dan kom je net ten noorden van Antwerpen uit en niet in Antwerpen-centrum, dat echt wel ten oosten van 3M ligt. Er is gekeken naar én capaciteit én windrichting én gegevens die beschikbaar zijn bij de Universiteit Antwerpen. Zij hebben die profielen ook uitgetrokken in kilometers voor de eieren van koolmezen. De vraag is dan of we capaciteit zullen inzetten in Antwerpen-centrum. Neen, we zullen ons beperken tot de zone die nu is afgebakend.

Mieke Schauvliege: Nochtans is die vraag ook gesteld aan professor de Boer en aan professor Schoeters. Zij hebben allebei aangegeven dat het wel verstandig zou zijn om dat ook te onderzoeken. Hoe reageert u daarop? Want dat is toch wel zeer verwarrende informatie.

Bart Bautmans: Laat ons eerst de capaciteit inzetten daar waar die het meeste nodig is.

Mieke Schauvliege: U geeft wel duidelijk aan dat het op dit moment vooral een capaciteitsprobleem is en ik begrijp dat wel.

Dan wil ik het nog eens hebben over de historiek van 1 juni 2021 tot waar we nu staan. Als ik dit hier allemaal hoor, dan werd de gemeente Zwijndrecht gealarmeerd door een milieuactivist. Op basis van dat alarm en niet op basis van signalen van de OVAM, de VMM of Lantis dat er zich een probleem stelt, zijn ze beginnen stalen te nemen. Ze zijn dan tot duizelingwekkende concentraties gekomen en hebben jullie gecontacteerd op 1 juni 2021. Dan is dit hele verhaal echt gestart. Klopt mijn conclusie?

Bart Bautmans: Vanaf 1 juni hebben we alle registers opengetrokken op basis van de resultaten van de gemeente Zwijndrecht. Dat een gemeente dat doet, samen met een milieuactivist, is zeker niet erg. Dat is signaalbeleid. We kunnen niet overal ogen en oren hebben in het veld. Ik vind het een goede zaak dat zo iets mogelijk is.

Wat daarin ook heeft meegespeeld, is de toetsingsmogelijkheid aan de toetsingswaarden die gepubliceerd zijn op 1 april 2021 door de OVAM. Daarvoor waren die toetsingswaarden nog in ontwikkeling. Men heeft dat onmiddellijk kunnen toetsen. Dat is volgens mij mee

een trigger geweest om te zeggen dat we boven de toetsingswaarden zitten. Er was iets om aan te toetsen. Er was iets om te meten. Zo is de bal aan het rollen gegaan, toch naar ons.

Mieke Schauvliege: Dat dat zeker niet erg is, kan ik beamen, maar de vraag is niet of het erg is. Het is toch wel onwaarschijnlijk dat al die overheden met het verhaal bezig zijn op een of andere manier, maar dat dit pas gebeurt na een actie door een lokaal bestuur – dat altijd gerustgesteld is – en een milieuactivist op het terrein. Dit blijft toch wel heel veel vragen oproepen. Ook al heeft iedereen te weinig personeel, dit blijft niet te begrijpen.

Dirk Dewolf: Mag ik toch even mijn collega's van de OVAM verdedigen? Zij hebben in maart de toetsingswaarden voor de bodem kenbaar gemaakt. Dan heb je een referentiewaarde en kun je metingen aftoetsen aan zo'n toetsingswaarde en zeggen dat er al dan niet nagedacht moet worden over actie. Voordien, zonder die toetsingswaarden, was dat heel moeilijk geweest. Het is goed dat de heer Goorden, samen met het gemeentebestuur, actie heeft ondernomen, want zo is de bal aan het rollen gegaan. De alertheid van de lokale mensen heeft dan toch de ogen geopend, ook van een aantal overheidsadministraties, ook van ons. Dat is inderdaad in een democratische samenleving een verdienste.

Mieke Schauvliege: Die toetsingswaarden zijn in maart verstrengd, maar voordien waren die ook al gepubliceerd. Ook dan zaten de stalen die nu genomen zijn, ver boven de toen geldende toetsingswaarden. Het is dus niet zo dat dat pas vastgesteld kon worden in april, op het moment dat de publicatie er was. Dat kon in 2017 net zo goed zijn vastgesteld. We hebben hier dus heel wat tijd verloren. Eigenlijk moeten we zeggen: dank je wel Thomas Goorden, dank je wel gemeente Zwijndrecht, dat jullie dit op de agenda hebben gezet.

Door het heel intensieve onderzoek hebben we gehoord dat er ook op heel wat andere sites een probleem is, zoals bij Utexbel en in Mechelen. Daar komen nu ook vragen voor een bloedonderzoek. Wat is jullie houding en standpunt daar? Mensen zijn daar ook bezorgd. Is er een mogelijkheid om daarop in te gaan? Vanaf wanneer gaan jullie daar al dan niet op in?

Bart Bautmans: We krijgen heel veel vragen voor bloedonderzoek op andere sites en we begrijpen dat ook. Wat we doen, is samen met het Vlaams Planbureau voor Omgeving inzetten op een fase 2 humane biomonitoring. Die fase 2 humane biomonitoring staat ook al op de radar sinds juni van dit jaar. Wat doet dat? Dat is meten bij een persoon of bij mensen in het milieu. 'In het milieu' is dan zeer omstandig. Het betekent: meten overal waar die persoon blootgesteld kan zijn, zowel in de voeding, het binnenhuisstof, in de bodem, in de lucht en dat koppelen aan biomerkers van blootstelling, bijvoorbeeld PFAS in bloed. Dat wordt dan gekoppeld aan biomerkers van effect. Dat zijn de eerste biologische veranderingen die men waarneemt bij een oplopende concentratie. Als het mogelijk is, wordt dat gekoppeld aan een gezondheidsregistratie, bijvoorbeeld Intego. Door dat te doen bij een selecte groep van 100 of 200 mensen – statistici moeten uitwijzen wat mogelijk is – gaan we dat toxicokinetisch model van milieu doorrekenen via een wiskundig model naar mogelijke risico's en effecten. Dat toxicokinetisch model wil men verfijnen en inzetten in andere hotspotgebieden. Dat wil zeggen dat men op basis van milieumetingen in andere hotspotgebieden kan meegeven wat het risico zal zijn, maar direct ook de handelingsperspectieven kan meegeven. Waarom? Omdat we weten dat bij die waarden en bij die milieumeetwaarden die acties nodig zullen zijn. Dat handelingsperspectief koppelen aan de risico's in een wiskundig model is eigenlijk waar we naartoe moeten.

Ook dat onderzoek is gepland en wordt getrokken door het Vlaams Planbureau voor Omgeving. Wij doen daaraan mee, zoals we eigenlijk altijd heel nauw samenwerken met die twee diensten. We doen daaraan mee om te proberen er de database van Intego aan te koppelen en zo door te vertalen naar eventuele klinische effecten in de dossiers van huisartsen. Dat model op die plaatsen inzetten is veel efficiënter dan overal een bloedonderzoek te gaan doen.

Mieke Schauvliege: Oké. Ik begrijp dat.

Dan kom ik tot de verstrenging van de normen. U toonde een grafiekje waarop te zien is dat de normen continu zijn verstrengd. Wat mij tijdens deze onderzoekscommissie al de hele tijd intrigeert, is dat de norm op een bepaald moment verstrengd wordt, maar dat niemand met terugwerkende kracht kijkt naar al die dossiers en daar de grootste alarmdossiers uithaalt. Een norm verstrengt nu eenmaal omdat de risico's meer gekend zijn en omdat er beter onderzoek is. Maar waarom – of zit dat niet ingebakken in een opdracht van een agentschap Zorg en Gezondheid – wordt er niet met terugwerkende kracht gekeken naar oudere dossiers waar, als je het zou berekenen, de normen zwaar overschreden zijn?

Bart Bautmans: Voor de gekende hotspotdossiers en voor de gekende milieugezondheidskundige aandachtsgebieden doen we dat. Als bijvoorbeeld de norm op lood verstrengt, kijken we in Hoboken terug en beginnen we alles aan te passen. Van het moment dat de norm op chroom en nikkel verstrengt, gaat de radar weer op Genk-Zuid, omdat we weten dat daar een chroom- en nikkelprobleem zit. Dan beginnen we daar onze adviezen retrograde aan te passen en nieuwe vragen te stellen. Op de gekende problemen, op hotspotgebieden, gaan we dat inderdaad retrograde te doen.

Wat we niet doen, is al die milieuvergunningen van zoveel jaren geleden opnieuw screenen om te zien of er voorwaarden verstrengd moeten worden. Het is enkel als we weten dat er probleemdossiers bij zitten dat dat advies er komt.

Mieke Schauvliege: Dat gaat dus over probleemdossiers die op dat moment een vergunningsaanvraag ... Het is niet zo dat voor de hotspotplekken, zonder dat er mogelijk een vergunningsaanvraag loopt, jullie daar proactief mee aan de slag gaan? Dus, zonder dat de vraag gesteld wordt door een bedrijf?

Bart Bautmans: We gaan daar op de hotspotplekken proactief mee aan de slag. Daarmee bedoel ik de 'hotspot'. Het kan zijn dat er verschillende bedrijven lozen op die ene hotspot, het ene al wat meer dan het andere. We bekijken dat gebiedsgeïntegreerd en niet vergunning per vergunning apart. We hebben zeker niet de capaciteit om dat vergunning per vergunning apart te doen.

Mieke Schauvliege: Het is met andere woorden heel belangrijk om als hotspot aangeduid te worden om zeker het gezondheidsaspect mee te hebben. Het feit dat Zwijndrecht geen hotspot was ... Was dat wel zo geweest, dan hadden jullie sneller alarmbellen ... *(Opmerkingen)*

Oké, dat is interessant.

Dan heb ik nog een vraag over 'no gold-plating'. Tijdens vorige zittingen van de onderzoekscommissie, zeker met de VMM, is hier duidelijk gezegd dat het principe om niet aan gold-plating te doen, dat al een aantal jaren in het regeerakkoord staat, hen belemmert om strengere normen op te leggen. Is dat voor jullie vakgebied ook het geval?

Dirk Dewolf: U bedoelt met gold-plating – om elkaar goed te verstaan – dat op Vlaams niveau strenger zou worden opgetreden dan bijvoorbeeld op Europees niveau wordt aangegeven? *(Instemming van Mieke Schauvliege)*

Wij zitten natuurlijk enkel aan het stuur wat de gezondheidskundige grenswaarden betreft, niet wat normeringsbesluiten betreft die vanuit het beleidsdomein Omgeving moeten komen. U hebt daarstraks ons betoog gehoord. Wij pleiten er net voor om de basisbeginselen die in de Europese regelgeving zitten, verder door te drukken. Dat is dan misschien wel gold-plating. Ik denk echt dat we naar een brongerichte aanpak moeten gaan om situaties zoals deze in de toekomst te voorkomen.

Mieke Schauvliege: Oké.

Dan heb ik nog een vraag over personeel. Jullie geven al een paar keer aan dat jullie aan de bodem zitten, dat het heel moeilijk is. Min 36 procent. We hebben hier andere administraties de revue zien passeren en ook de cijfers gezien, en dat was altijd min 20 procent. Min 36 procent is bijna het dubbele. Kunt u mij verklaren hoe het komt dat in jullie agentschap de besparing dubbel zo hard heeft toegeslagen? Wat ligt daarvan aan de basis?

Dirk Dewolf: Het is begonnen in 2009 met de eerste van drie regeringen die personeelsafbouw oplegde en het criterium gebruikte van rechtstreekse dienstverlening aan de burger. Agentschappen die rechtstreekse dienstverlening aan de burger verleenden, waren vrijgesteld van afbouw. Ons agentschap werd niet in die categorie ondergebracht. We leveren nu ondertussen al 12 jaar personeel in. Dat kan misschien een eerste verklarende factor zijn.

Een tweede mogelijk verklarende factor is dat om aan die afbouw tegemoet te komen, we de natuurlijke afvloeï niet vervangen. In de demografische opbouw van het team Milieugezondheidszorg plus mensen die spontaan elders een job zochten, zaten die zaken in de afgelopen periode wel wat geculmineerd, wat dus tot een hoger dan gemiddelde afbouw heeft geleid. Daar zat geen doelgerichte strategie achter. Het was deels toeval door spontaan vertrek van mensen, grotendeels door pensionering en soms ook door vrijwillig ontslag.

Ik wil toch meegeven dat we in totaal al 72 koppen hebben afgebouwd binnen het agentschap Zorg en Gezondheid sinds 2009. Dat is zeer aanzienlijk. We hebben ook 46 personen, die met de zesde staatshervorming overkwamen van de Federale Overheidsdienst (FOD) Sociale Zaken, doorgesluisd richting zorgkassen. Op dat vlak is de aderlating toch wel groot geweest in ons agentschap. Brengt ons dat in een situatie van capaciteitstekort? Het antwoord is 'ja'. Hopen wij om dat op zijn minst een stukje te remediëren? Het antwoord is 'ja', maar dat ligt in politieke handen.

Mieke Schauvliege: Dan is mijn vraag natuurlijk de vraag naar de politiek. U geeft hier twee redenen aan, zoals geen rechtstreekse dienstverlening. Ik weet niet goed waarom de milieuadministratie wel rechtstreekse dienstverlening zou doen, maar goed, dat moeten we aan hen vragen. Er is ook natuurlijke afvloeï geweest en door de vergrijzing van het personeelsbestand gaat dat sneller dan bij andere administraties. Hebt u dat probleem op politiek niveau aangekaart? Wat was daar de reactie? Hebt u daar aan de alarmbel getrokken?

Dirk Dewolf: Jawel. Wij worden, zoals elk agentschap, gevraagd om periodieke personeelsplannen in te dienen. Dat zijn de zogenaamde PEP's. Die worden dan eerst besproken met het kabinet, dan tussen de kabinetten en dan beslist de regering finaal of de vraag naar personeel gelegitimeerd kan worden en of er een uitbreiding mogelijk is. We hebben in de afgelopen jaren en legislaturen telkenmale zo'n personeelsplan ingediend. Ja, we krijgen dan wel een kleine uitbreiding, maar altijd met de richtlijn erbij dat dit ons niet ontslaat van de opgelegde afbouwquota die voor iedereen gelden. Dat is soms een beetje een vestzak-broekzakoperatie.

Speelt ons dat parten? Het antwoord is duidelijk 'ja'. Als leidend ambtenaar word ik uiteraard geacht de regeringsbeslissingen uit te voeren en richten wij ons daar ook naar in de directieraad. Dat zijn geen gemakkelijke vergaderingen. Dat kan ik u wel verzekeren. Maar we hebben dus inderdaad telkenmale, zeker iedere legislatuur, het signaal gegeven met de indiening van personeelsplannen dat wij een grotere behoefte hadden dan het personeel waarover we vandaag beschikken.

Mieke Schauvliege: Ik wil nog eens op die min 36 procent en de vergrijzing ingaan. U haalt het opgelegde besparingstarget rigoureuus, begrijp ik?

Dirk Dewolf: Ja, we voeren inderdaad uit wat ons is opgelegd. Ja.

Mieke Schauvliege: Dat verklaart voor mij nog altijd niet ... Ik begrijp dat u sneller bespaard hebt dan de andere administraties.

Dirk Dewolf: Dat is mogelijk. Ik heb enkel rekening gehouden met wat de regering ons oplegde en niet de vergelijking met andere administraties gemaakt.

Mieke Schauvliege: Dat is misschien interessant.

Dan heb ik nog een vraag over drinkwaternormen. Ik had daarnet al de vraag gesteld over dat rapport en daar bent u nog niet op ingegaan. In 2018 is er een onderzoek geweest naar drinkwater en concentraties van PFAS door de VMM, samen met het agentschap Zorg en Gezondheid, maar dat rapport is nooit gepubliceerd. Dat klopt hè?

Bart Bautmans: Omdat we de verandering van de Europese Drinkwaterrichtlijn voelden komen, waarin een verscherping stond voor de niet-geregelde verbindingen, niet-gereguleerde verbindingen, hebben we in 2018 een screening laten doen op ruw water van de drinkwatermaatschappijen en op water dat uit de kraan komt natuurlijk ook, om te zien of de nieuwe, de emerging pollutants een probleem zouden zijn en om te weten waaraan we ons moesten verwachten, waar dat naartoe zou gaan. Dat onderzoek is samen gebeurd met de VMM. De VMM heeft mee de aansturing gedaan, maar het is op budget van ons gebeurd, geloof ik. De gezondheidskundige interpretatie hebben wij gedaan.

Het is wel zo dat de resultaten voor PFAS pas eind juni gepubliceerd zijn. Waarom hebben we die nu gepubliceerd? Omdat PFAS ineens een pak hoger in de aandacht kwam en wij dachten dat de mensen daarnaar vroegen. We hebben dat rapport vastgepakt en het gepubliceerd. De andere data zitten er nog aan te komen natuurlijk, sowieso.

Mieke Schauvliege: Oké.

Het is inderdaad gepubliceerd en tegenover de Europese drinkwaternormen gezet, geen probleem. Maar natuurlijk, als we naar de richtnorm in Nederland kijken die RIVM op tafel legt, dan zijn de resultaten toch wel zorgwekkend. Waarom is daar geen melding van gemaakt?

Bart Bautmans: Wat wij gehanteerd hebben, is de som van 20 verschillende PFAS, aan 100 nanogram per liter. Daar was geen probleem. Ook voor de individuele stoffen was er geen probleem. Volgend jaar moeten we de Europese richtlijn implementeren in wetgeving hier. De vraag is welke normen we dan zullen hanteren. Een idee dat loopt, is om die 100 nanogram per liter zeker aan te houden, maar als streefwaarde die 100 nanogram per liter te gebruiken voor de totale som, niet alleen voor 20 PFAS-verbindingen, maar echt de somparameter. Dat is iets wat nog doorgesproken moet worden met de toxicologen en de drinkwatermaatschappijen.

Mieke Schauvliege: Maar de norm die RIVM naar voren schuift, die zijn jullie niet van plan te hanteren dan?

Bart Bautmans: Voorlopig wordt dat nog bekeken.

Mieke Schauvliege: Ja.

De VMM maakte hier gewag van nieuw onderzoek inzake grondwater- en drinkwateranalyses. De heer Vrancken heeft dat eigenlijk ook aangegeven.

Bart Bautmans: De VMM en de OVAM zijn aan het bekijken wat de achtergrondconcentratie is in putwater. Er zijn sommige mensen die zich niet kunnen aansluiten op drinkwater of putwater in het algemeen, want men gebruikt dat niet voor drinkwatertoepassingen alleen, maar ook voor nog andere toepassingen. Men is een studie begonnen met die achtergrond om te gaan bepalen hoe dat nu zit voor PFAS.

Daarnaast wordt er bijkomend gestudeerd, ook door de drinkwatermaatschappijen met een verfijning van hun staalnames op PFAS, zowel op ruw water als op water dat afgeleverd wordt aan de kraan. Ruw water is wat ze oppompen vooraleer dat gefilterd wordt. Er zijn dus nog twee soorten onderzoek aan de gang op dat vlak.

Mieke Schauvliege: Ja.

Op het water dat afgeleverd wordt aan de kraan zit geen PFAS-controle tot nu toe?

Bart Bautmans: Dat heb ik niet goed verstaan.

Mieke Schauvliege: Dus, het ruw water, het water dat afgeleverd wordt via de kraan. Men heeft onderzoek gedaan naar de drinkwaterkwaliteit als je het van de kraan tapt, maar men heeft dat tot nu toe niet onderzocht op PFAS? Men gaat dat nu doen, maar men heeft dat in het verleden niet gedaan?

Bart Bautmans: Men heeft al steekproeven gedaan, dacht ik.

Mieke Schauvliege: Steekproefgewijs, ja, maar niet grootschalig.

Bart Bautmans: Daar is hoe dan ook geen probleem.

Mieke Schauvliege: Oké.

Ik had nog een vraag over de OVAM en jullie samenwerking. Jullie spraken over een samenwerkingsprotocol van 2012 en dat dat soms in werking is getreden. Kunnen jullie zeggen hoeveel keren dat in werking is getreden? En voor welke stoffen? Dat was nogal onduidelijk.

Bart Bautmans: Ik heb daar geen lijstje van, maar uit de losse pols denk ik 15 tot 20 keer. Het zal zoiets zijn.

Mieke Schauvliege: Van 2012 tot nu?

Bart Bautmans: Dat gaat dan meestal over een binnenmilieuprobleem, zoals een garage waar een crèche in kwam of een perchloorethyleenprobleem bij droogkuis. En in de Noorderkempen hebben we intensief samengewerkt rond zinkassen. Dat zijn dingen die naar ons geëscaleerd zijn. Recent nog in Hoboken heeft de OVAM opnieuw metingen gedaan in een wijk en daarover gecommuniceerd. Dat was eind augustus. Ook daar zijn wij gevraagd.

Mieke Schauvliege: Als u die 15 keer voor ogen haalt – voor zover dat mogelijk is – en daar het verhaal van Oosterweel en Lantis tegenover zet, zou dan dat protocol in werking getreden moeten zijn?

Bart Bautmans: Lantis misschien niet, maar 3M wel, denk ik.

Mieke Schauvliege: 3M wel.

Bart Bautmans: Dus, dat is bij 3M in de omgeving, in de verdere omgeving, gemeten. Als ze daar meetwaarden van gehad hadden in de verdere omgeving, dan had dat protocol zeker in werking kunnen treden.

Mieke Schauvliege: Ja, oké.

Dan heb ik nog een vraag over de kennishub. Dit lijkt mij superinteressant. Kunt u nog eens exact omschrijven wat u denkt dat die hub precies allemaal zal doen?

Bart Bautmans: Die kennishub is een doorstart van de werking van het steunpunt. Het steunpunt liep vorig jaar af en is met een jaar verlengd. Men wil dat initiatief doortrekken in een kennishub. Dat wil zeggen: de steunpuntwerking nog uitbreiden. Sowieso blijven we inzetten op referentiebiomonitoring, maar ook op een referentiemonitoring naar bijvoorbeeld geluid, bereikbaar groen en andere aspecten, en dat voor een periode van 8 jaar.

Waarom 8 jaar? Omdat men dit koppelt aan het Europese PARC-initiatief en men gaat kijken naar milieumetingen op Europees vlak, naar doorinterpretatie van de milieumetingen – want dat is ook nog niet zo simpel – en naar beleidsgevolgen en beleidsacties. Men kan een cofinanciering krijgen vanuit Europa voor de kennishub. Die kennishub is dan een uitbreiding, meer intensiever, ook met de VMM, de OVAM en ik denk ook – maar dat ben ik niet zeker – met het Vlaams Energie- en Klimaatagentschap (VEKA). Dat wordt sowieso aangestuurd door het Departement Omgeving voor het milieudeel en door het agentschap Zorg en Gezondheid voor het gezondheidsdeel. De nota's om dat vast te leggen en daarop in te gaan, zijn eind vorig jaar gevalideerd.

Mieke Schauvliege: Oké.

In Nederland heeft men RIVM, een instelling waar milieu en gezondheid in één pakket zitten. Moet ik mij voorstellen dat die hub daar een model van is of totaal iets anders?

Bart Bautmans: In Nederland heeft men alles in één instituut gestoken.

Mieke Schauvliege: Ja.

Bart Bautmans: Hier heeft men Sciensano, Intego van de KU Leuven en de universiteiten en VITO, het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) en nog andere. De kennishub heeft als doelstelling om die kennis samen te pakken over de verschillende instellingen heen, zonder die allemaal samen te kletsen in één organisatie.

Mieke Schauvliege: Dat is mij duidelijk. Dank u wel.

De voorzitter: De heer Daniëls heeft het woord.

Koen Daniëls: Dank u wel, voorzitter. Ik had gedacht dat de PVDA nog vragen ging stellen. U had gezegd dat ze afwezig waren wegens quarantaine, maar de heer D'Haese zit hiernaast in de zaal bij een journalist. Blijkbaar is die quarantaine dan toch al opgeheven. Ik ben blij voor hem. Ik verbaas mij er wel over dat hij dan hier niet is, maar dit terzijde.

Ik wil nog even verder ingaan op de tijdlijn, want daar zit ik echt mee gewrongen. Ik heb dat ook al aan andere administraties gevraagd. Het agentschap Zorg en Gezondheid is voor mij de kanarie in de koolmijn, niet wat lucht, bodem en water betreft, maar wel wat de bevolking betreft. Als ik dan internationaal zie, zowel wat er in Amerika is gebeurd als de stappen die in Nederland zijn gezet rond een bedrijf, waar er effectief uitgegaan wordt van de PFOS- en PFAS-vervuiling, en in samenhang met de meetresultaten die er waren, verbaas ik mij er nog altijd over dat 1 juni 2021 het eerste moment is waarop het agentschap Zorg en Gezondheid verneemt dat er rond de 3M-site potentieel een PFOS-vervuiling is, wetende dat in het parlement al vroeger vragen zijn gesteld. Ik zal u die vraag nog eens heel formeel stellen. Klopt het dat de eerste keer dat het agentschap Zorg en Gezondheid op de hoogte werd gesteld van een PFAS-probleem met mogelijke gezondheidsrisico's voor de omwonenden van de 3M-fabriek op 1 juni 2021 was?

Dirk Dewolf: Het klopt dat wij op 1 juni 2021 op de hoogte zijn gebracht van de lokale problematiek in Zwijndrecht rond de 3M-site.

We wisten via de biomonitoring – ik heb het al herhaaldelijk gezegd – dat er een veralgemeend PFAS-probleem was, dat er verhoogde concentraties werden opgemerkt in de havengebieden van Gent en Antwerpen, zonder dat we een duidelijk zicht hadden op

een meer gelokaliseerd probleem. De verwijzing naar de Verenigde Staten en de problemen die zich daar hebben afgespeeld en mogelijks nog altijd afspelen – wie weet – hadden dus te maken met de langere C8-ketens – PFOS en PFOA – waarvan de productie in België ondertussen is gestopt. In Nederland, in Dordrecht, was het vooral een teflonprobleem, als ik het mij goed herinner. Het is niet altijd evident om vanuit die buitenlandse signalen de zaken samen te trekken en tot een evidente vindplaats te komen van gecontamineerde plekken in Vlaanderen.

Wij geven grif toe dat we te weinig aandacht hebben kunnen schenken aan die buitenlandse probleemdossiers – er was ook het probleem in de regio Veneto in Noord-Italië – om van daaruit misschien gevolgtrekkingen te maken voor de eigen situatie in Vlaanderen. Ik denk dat ook de heer Bernard De Potter (administrateur-generaal VMM) het hier al heeft gezegd: als uw capaciteit inkrimpt, dan krimpt uw radarfunctie als eerste. Dat is inderdaad zo.

Ik kan bevestigend op uw vraag antwoorden.

Koen Daniëls: Dank u dat u dat nog eens bevestigt.

Ik ga dan terug naar de onderlinge samenwerking tussen de verschillende agentschappen. Ik heb het dan zowel over het Departement Omgeving, waar jullie ook betrokken worden bij de adviesverlening van vergunningen, als over de OVAM. Voor 1 juni 2021 hebt u noch van de OVAM, noch van het Departement Omgeving, noch van de VMM een signaal, een mail gekregen met de mededeling dat ze daar absoluut verhoogde waarden vaststelden? Dus, voor 1 juni 2021 hebt u dat niet van hen gekregen of wel?

Dirk Dewolf: In het kader van het PFAS-actieplan hadden wij wel een zicht op de metingen die gebeurd zijn op 35 sites die niet bij naam werden genoemd. Daar hadden wij wel kennis van. Maar zoals gezegd, voor onze perceptie zat er geen reliëf waar eerst naar moest worden gekeken inzake contaminatie. Daarin wordt melding gemaakt van het natuurgebied Blokkersdijk, als ik me niet vergis. Dat staat er zeker expliciet in, het natuurgebied Blokkersdijk.

Bart Bautmans: Het natuurgebied Blokkersdijk stond in het PFAS-actieplan, net als 3M als productiesite, maar geen meetwaarden die gezondheidkundig zouden moeten worden geëscaleerd. Dat is pas gebeurd vanaf 1 juni 2021.

Koen Daniëls: Dus, met andere woorden, als ik het vanuit jullie oogpunt bekijk, vanuit het agentschap Zorg en Gezondheid, was er voor 1 juni 2021 op zich geen direct humaan risico?

Dirk Dewolf: Niet hoger dan in het Antwerpse havengebied. We wisten dat er een verhoogde concentratie was in het Antwerpse havengebied, maar of dat nu op linkeroever zat of in Berendrecht of in Zwijndrecht, neen, dat was ons niet bekend.

Koen Daniëls: Daar zit voor mij echt een knoop. U zei daarnet dat als je de locatie niet goed kent, niet weet waar Stabroek en Berendrecht liggen, je er moeilijk een beeld van kan vormen. Ik kan daar ergens in meegaan, maar als je dan op een kaart kijkt, naar de staalnames en waar de VMM en de OVAM op dat moment zitten ... Je zou kunnen zeggen dat in Blokkersdijk niemand woont, en dat is juist, maar daar wandelen wel mensen, daar gaan mensen joggen, lopen, zich ontspannen, daar zijn natuurmedewerkers van Natuurpunt. Er gebeurt dus wel iets.

Maar wat is het criterium van het agentschap Zorg en Gezondheid – en dan kom ik bij de criteria die jullie gebruiken – om wel te ageren? U zegt dat u niet concreet wist waar die 35 sites waren. Als ik dat rapport lees, dan zijn die 35 sites voor mij wel vrij duidelijk. Als ik ga kijken op een kaart, is het ook duidelijk. In Vlaanderen is het vrij moeilijk om een plaats te vinden waar geen mensen wonen. Altijd zijn er in de buurt wel ergens mensen. Ik blijf dan met de vraag zitten of bij jullie op geen enkel moment, vroeger dan 1 juni

2021, naar boven is gekomen of jullie daar ook niet verder moesten gaan zoeken naar een potentiële impact op de mens.

Bart Bautmans: Neen, die redenering hebben we niet gevolgd, omdat we niet op de hoogte gesteld waren van de sterk verhoogde waarden in de buurt van de 3M-site.

Koen Daniëls: Moet ik dan begrijpen dat er jullie niemand heeft gemeld dat er heel hoge waarden waren?

Bart Bautmans: Er heeft ons niemand gemeld dat in de omgeving van de bedrijfssite heel hoge waarden te vinden waren.

Koen Daniëls: Ik kom dan even terug op een ander document, waarnaar ik daarnet al heb verwezen, namelijk de mail van woensdag 9 juni 2021 van de heer Bart Bautmans aan 3M, dus niet aan de OVAM, niet aan de VMM, maar aan 3M. Als ik die mail lees, dan zegt die voor mij dat jullie eigenlijk totaal van niets wisten en dat jullie naar het bedrijf mailen met de vraag om iets te bezorgen, en het liefst zo rap mogelijk, meer bepaald tegen vrijdag 11 juni 2021 – dus twee dagen later – om 12 uur. Is dat de werkwijze van het agentschap Zorg en Gezondheid als jullie iets te weten willen komen over een potentiële vervuiling, ook in andere dossiers?

Bart Bautmans: Wat niet in die mail staat, is dat wij begin juni samengezeten hebben met de Universiteit Antwerpen, de OVAM en het Vlaams Planbureau voor Omgeving. Wat is daar besproken op die vergadering? Daar is besproken wat de meetwaarden van de Universiteit Antwerpen waren en wat de meetwaarden van de Universiteit Antwerpen zijn, dus de nog niet-gepubliceerde data. Die zijn vrijgegeven op onze vraag. We hebben om inzicht gevraagd.

Daar is ook besproken of we er een biomonitoring zouden op zetten en op basis van welke milieumeting zoiets te rechtvaardigen was. Dan is er beslist om, wegens de hoge waarden in Zwijndrecht, no-regretmaatregelen af te kondigen in de buurt. Er is ook gevraagd om dat te laten doorrekenen, omdat ondertussen ook de meetwaarden van Lantis binnenkwamen, net als de meetwaarden van het beschrijvend bodemonderzoek uitgevoerd door ERM. Dan heb ik inderdaad een mail gestuurd naar 3M in de trant van: "Jongens, alstublieft, waar zijn jullie mee bezig? Welke stoffen hebben jullie gebruikt de laatste 25 jaar? Welke zijn jullie aan het gebruiken? Waar moet ik naar zoeken, stel dat we hier tot een biomonitoring overgaan? Met welke stoffen moet ik exact rekening houden bij het doorvertalen van meetwaarden in de omgeving of de immissiesituatie in de omgeving naar gezondheid om het gezondheidskundige risicoanalyse te kunnen doen?" Waarom ben ik zover teruggegaan in de tijd? Omdat het om persistente stoffen ging. Dus, we hebben het bedrijf gevraagd waar het mee bezig is geweest. Die vraag staat nog altijd open.

Koen Daniëls: We hebben met de onderzoekscommissie alle informatie opgevraagd. De antwoorden op die mail hebben wij niet. Hebben ze daar dan niet op geantwoord?

Bart Bautmans: Jawel, ze hebben daarop geantwoord. Dat is het kleine tabelletje dat ik overall heb gepresenteerd. Dat is een tabelletje waar 9 PFAS in staan, met een CAS-nummer, met een kruisje of het actueel of historisch is, en met de periode waarin ze daarmee bezig zijn geweest.

Koen Daniëls: Oké, dat is een antwoord op uw eerste vraag. Maar de tweede vraag over alle gekende analyses, de lijst van welke analyses, welke staalnametechnieken, wat er gebeurd is, detectie, de inschatting van 3M, de risico's voor de bevolking in de omgeving, daar hebben ze allemaal niet op geantwoord?

Bart Bautmans: Neen, daarom heb ik die vraag persoonlijk opnieuw gesteld op 25 augustus, tijdens een inspectiebezoek, in samenwerking met de collega's van de afdeling Handhaving.

Koen Daniëls: Is er tussen de deadline die u had gesteld van 12 juni 2021 om 12 uur en uw plaatsbezoek op 25 augustus nog aangedrongen om die dingen te bezorgen?

Bart Bautmans: Ja, er zijn herhalingsvragen geweest. Daar was het antwoord dat men in zo'n kort tijdsbestek al die informatie niet kon bezorgen.

Koen Daniëls: Ja, dat antwoord kennen we ondertussen van 3M. Daar zijn we in elk geval deelgenoot in.

U zei dat er begin juni een vergadering is geweest met de OVAM en dergelijke. Is er een verslag van die vergadering?

Bart Bautmans: Daar is geen verslag van. Dat is verlopen zoals we heel regelmatig samenzitten: stel dat we ergens iets zien, wat of hoe. Dat ging eigenlijk over het design van een humane biomonitoring naar PFAS in het kader van het actieplan en hoe dat opgezet kon worden. Bij mijn weten is er geen verslag van.

Koen Daniëls: Dus, kort samengevat: op 1 juni 2021 was de vraag vanuit het agentschap Zorg en Gezondheid of hier al dan niet een humane biomonitoring moest worden opgestart. Dat was de vraag die voorlag met de partners.

Bart Bautmans: Ja. En: hoe percipieer je die resultaten die gepresenteerd zijn?

Koen Daniëls: U stelde de vraag aan 3M over de analyses van de stalen en eventuele milieumetingen die zijn gebeurd. Hebt u die vraag ook gesteld aan de OVAM, Grondbank en dergelijke meer? Of had u die gegevens al van de OVAM en Grondbank?

Bart Bautmans: Van de OVAM en Grondbank had ik die gegevens niet. Ik heb wel de meetwaarden doorgekregen – ik denk dat het via de OVAM was – van Lantis van wat overal werd teruggevonden. De vraag die ik aan 3M heb gesteld, heb ik ook rechtstreeks in cc aan de mensen van de OVAM gesteld. Zij stonden dus in cc, eigenlijk ook wachtend op het antwoord van 3M.

Koen Daniëls: Maar het is dan niet zo dat na die mail aan mevrouw De Schutter en mevrouw Van Rooy ze u geantwoord hebben dat ze deze waarden, naast die van Lantis ... Daar hebt u geen antwoord op gekregen vanuit de OVAM?

Bart Bautmans: Neen, vanuit het Departement Omgeving is er gezegd: "Pas op, kijk ook naar de Universiteit Antwerpen, want die hadden uit het verleden ook meetwaarden en een afstandsprofiel ten opzichte van de 3M-site."

Koen Daniëls: Oké. Dat baart me toch wat zorgen op het vlak van doorstroming van informatie, maar daar hebben we het hier in het verleden al over gehad.

Ik ga nog even in op de bloedanalyses nu, waar mevrouw Schauvliege ook op inging. Waar zullen we extra metingen doen? Moet ik het als volgt begrijpen – maar corrigeer me gerust als ik fout ben – dat het agentschap Zorg en Gezondheid zegt dat we in die straal van 1,5 kilometer, dan de 3 kilometerzone en nu de 5 kilometerzone, eerst dichterbij de bron meten – ik neem aan linkeroever – om te bekijken hoe de waarden zich verhouden, hoe hard ze achteruitgaan, of ze in het bloed dalen, om dan te beoordelen en dan eventueel nog verder te kijken. Moet ik de strategie zo analyseren?

Dirk Dewolf: Er is inderdaad, zoals u aangeeft, een gradiënt die waarneembaar is en die met de vinger wijst naar het producerend bedrijf, maar dat is niet de enige site. Dus, naast het vraagstuk dat u aangeeft, gaan we die gradiënt volgen en naarmate er meer capaciteit vrijkomt, moeten we ons ook de vraag stellen of er andere sites zijn waar de omgeving misschien meer gecontamineerd is en waar de bevolking misschien meer blootgesteld staat aan PFAS-vervuiling. Het onderzoek moet afgewacht worden om een goed en duidelijk antwoord te kunnen geven op uw vraag. Waar er meer mensen met hogere PFAS-waarden

rondlopen, daar zullen we ook rekening mee moeten houden, niet alleen met de ruimtelijke gradiënt die vertrekt vanuit Zwijndrecht, gelet op de beperkte capaciteit van de analyse.

Koen Daniëls: U verwijst daar naar wat VITO heeft gezegd, namelijk wat de analysecapaciteit is. Jullie maken dan een risico-inschatting vanuit de filosofie: hoe dicht bij de puntbron 3M gaan we meten, hoe snel neemt het af? Daarnaast wordt gezegd dat er Vlaanderenbreed misschien nog wel plaatsen zijn waar er nog meer mensen dichterbij wonen dan als je de noordoostelijke windrichting neemt over de dokken, richting Ekeren. *(Opmerkingen)*

U antwoordt daar 'ja' op. U knikt.

Dan heb ik nog een vraag over de samenwerking met de OVAM en het Departement Omgeving. Ik blijf erop terugkomen. In Hoboken, inzake lood en Umicore, is er een samenwerking met die wijk. We kennen dat. Als ik dan kijk naar waar jullie op focussen – binnenluchtkwaliteit, buitenlucht, zware metalen, het tabelletje dat jullie gaven – dan heeft PFAS daar lang niet op gestaan. Zijn er dan nog stoffen die op dit moment niet op jullie radar staan, maar waarvan jullie eigenlijk aangeven dat jullie ze er eigenlijk wel op zouden willen hebben? Legionella is er daar één van. Er is daarover in het Gentse een heel onderzoek geweest. Zijn er dan nog die we missen, die er op dit moment niet op staan? Dat is misschien een rare vraag, een hypothetische vraag, maar ik vind dat niet onbelangrijk om te weten.

Dirk Dewolf: Het antwoord is 'ja', denk ik. Er zijn theoretisch een aantal probleemstoffen gekend, zoals weekmakers en broomhoudende vlamvertragers. Dat zijn allemaal stoffen die we eigenlijk ook in die kennishub onderzocht willen zien, om vandaaruit ook beleidsadviezen te kunnen formuleren. Het onrustwekkende antwoord is dus eigenlijk 'ja'.

Koen Daniëls: Dat is inderdaad datgene dat mij als parlementslid verontrust. Ik hoop dat we dit soort dingen in de toekomst niet meer voorhebben, maar als ik u die stoffen hoor opsommen, dan ben ik er niet gerust in. Dan kunnen we in de toekomst nog eens op maandagen en vrijdagen lange onderzoeken moeten doen.

Is het dan niet zinvol – dat is ook een vraag in het licht van jullie aanbevelingen – om als een bedrijf een omgevingsvergunning met een milieucomponent aanvraagt, het daar sowieso alle stoffen, niet enkel die waar richtwaarden en normen voor zijn, in opsomt, zij het product, bijproduct of uitstoot, zodat jullie op basis daarvan sneller kunnen screenen? U sprak daarnet over broomhoudende vlamvertragers. Bij PFOS en PFAS was het probleem: waar in Vlaanderen nog. We zijn dan aan gepensioneerde brandweercommandanten gaan vragen waar ze ooit een brand hebben geblust met schuim. We hebben op die manier gewerkt. De textielnijverheid, die er nu niet meer is, maar er ooit is geweest ... Is het niet zinvol om een databank te hebben waarin jullie kunnen kijken en op basis waarvan jullie gericht advies kunnen geven? Is dat iets dat ook in jullie aanbevelingen zou kunnen zitten, ook in het licht van een efficiënte personeelsinzet? Want ik zou niet graag hebben dat jullie voor elke omgevingsvergunning die in Vlaanderen wordt aangevraagd, naar weet ik veel wat moeten kijken, want dat heeft in het kader van risicoanalyse volgens mij weinig nut.

Dirk Dewolf: Daar zitten verschillende dimensies in.

Er is de REACH-verordening die ieder bedrijf verplicht om, als ze werken met chemische stoffen die mogelijks bedreigend zijn voor milieu of gezondheid, dat aan te geven via fiches waarin de producten worden beschreven. Dat zit natuurlijk allemaal gepoold binnen het Europees agentschap. Vandaaruit zouden we toch een risicostratificatie moeten kunnen maken van verontreinigende of contaminerende stoffen met een potentieel schadelijke impact.

Ten tweede is er de vraag waar, in casu in Vlaanderen, het risico het grootst is dat we geconfronteerd worden met contaminatie van zulke stoffen. Zoals u aangeeft, is een

gedeelde databank zeker een weg die ons daarnaartoe kan helpen. Maar we zullen dus ook input nodig hebben vanuit expertiseorganisaties, vanuit Europese databanken om daarmee overweg te kunnen.

Bart Bautmans: Een databank is zeker nodig. Daar begint alles mee. Maar de data geïnterpreteerd krijgen, is een ander paar mouwen. Daar heb je ook capaciteit voor nodig.

Als in de milieuvergunningaanvragen een inschatting zou steken vanuit de lijst van zeer zorgwekkende stoffen van ECHA, als daar door bedrijven die daarmee werken of daar substantieel mee werken een toxicologische risico-inschatting naar de omgeving zou in zitten, dan zou dat al een hulp zijn. Dat is werk dat een overheid dan minder moet doen, maar aangeleverd wordt door een bedrijf. Dan leg je de verantwoordelijkheid bij het bedrijf om daar eens over na te denken en naar te kijken. Daarmee bedoel ik niet de MSDS-fiches (Material Safety Data Sheet), de veiligheidsfiches, kopiëren en er als bijlage bij stoppen. Neen, ik heb het over een beoordeling doen en dat ook in een databank verwerken. Dat zou een hulp zijn.

Anderzijds is het belangrijk om niet alleen naar bedrijven te kijken of onderdelen van bedrijven of productieprocessen die uitgebreid worden en waarvoor milieuvergunningaanvragen worden ingediend, maar ook naar het gebied waarin wordt geloosd. Het kan perfect zijn dat er een aantal stoffen geloosd worden waarmee er geen probleem zal zijn, maar omdat er al een verleden is – wat we nu eigenlijk in Zwijndrecht zien – en omdat ze werken op dezelfde gezondheidskundige eindpunten, is het een druppel die er niet meer bij kan en er eigenlijk al lang niet meer bij kon, omdat we nu nog PFOS en PFHxS hebben gemeten, die al een hele tijd uitgefaseerd zijn. Ook dat gebiedsgeïntegreerd denken in termen van chemische stoffen is belangrijk.

Een heel mooi voorbeeld is Ronse. Daar ziet men nu in de beek een verhoging van gebromeerde vlamvertragers en PFAS over 10 kilometer. Ineens komt alle industrie die ooit gewerkt heeft en nu nog werkt met gebromeerde vlamvertragers 'in the picture', als gebied, als samenhang, zonder dat dossier per dossier te bekijken. Dat zijn belangrijke inschattingen waar we naartoe moeten, denk ik persoonlijk.

Koen Daniëls: Eigenlijk spreekt u dan over milieutechnische eenheden, maar dan op een hoger geaggregeerd niveau.

Ik heb nog één vraag over de analyse van bijvoorbeeld carcinogenen. Wat we momenteel doen – ik had het vroeger ook al voorgesteld – is kijken naar mensen met een hoge PFAS-bloedwaarde in Zwijndrecht en dat proberen te koppelen aan hun medisch dossier en bekijken of we daar een verband kunnen leggen. Ik vraag eigenlijk ook het omgekeerde. Als iemand 30 of 40 jaar in Zwijndrecht heeft gewoond of werknemer was van 3M en blaaskanker of leverkanker ontwikkelt, iets wat effectief in verband wordt gebracht met PFAS – ik moet het zo formuleren, in deze stand van de wetenschap – we dan omgekeerd werken en we bij die persoon de PFAS-bloedwaarden gaan meten. Dat is dus in de omgekeerde richting: vanuit het medisch dossier vertrekken en meten om na te gaan of we daar ook effectief vaststellen dat er hoge PFAS-waarden in het bloed zitten. Het geruststellende zou zijn: dat is random, weinig of niets. Als dat minder geruststellend zou zijn, dan zou dat wel het riedeltje van 3M dat er niets aan de hand is met dat product, kunnen doorbreken. 3M heeft verklaard in de pers dat hun werknemers tienmaal hogere waarden PFAS in hun bloed hebben dan de mensen in Zwijndrecht. We hebben hier de bedrijfsarts van de externe dienst gehad, die zei dat het in orde was, maar dat als mensen met pensioen zijn, ze dan ook weg zijn. Als het natuurlijk persistent lang opbouwend is en men op termijn iets ontwikkelt, dan kan het op het moment dat men er niet meer is, naar boven komen. Mijn vraag is dus eigenlijk om omgekeerd te werken, vanuit het medisch dossier of vanuit de universiteit en bekijken of naar die groep mensen een mail kan worden gestuurd of een brief met de vraag om een bloedstaal te laten afnemen om al dan niet een verband te kunnen aantonen.

Dirk Dewolf: U haalde zelf de universiteit aan. Ik denk inderdaad dat zoiets een interessant onderwerp zou zijn voor een wetenschappelijke onderzoeksinstelling, want vanuit een administratie kan je zo'n onderzoek niet initiëren. Er is om te beginnen het medisch geheim van mensen die een bepaalde typologie van kanker ontwikkelen. Als dat in vastgelegde wetenschappelijke contouren gebeurt, zou dat inderdaad interessante wetenschap kunnen opleveren.

Retrospectief wetenschappelijk onderzoek is altijd minder sterk dan prospectief, omdat je een aantal variabelen die mee het ontstaan van de kanker kunnen bepalen, bij retrospectief onderzoek niet kunt uitschakelen. Vandaar dat een wetenschappelijke aanpak van zo'n onderzoeksthema zeer wenselijk is. Dan kan je ook data internationaal samenbrengen in een grotere pool, omdat de frequentie van het voorkomen van die kankers, de kankertypes die mogelijk geassocieerd kunnen worden met PFAS, ook niet zo hoog is.

Koen Daniëls: Dank u. Misschien kan vanuit het agentschap Zorg en Gezondheid aan de universiteiten de vraag worden gesteld of ze dat kunnen opstarten. Ik stel die vraag heel bewust omdat in mijn regio, het Waasland, mensen die vraag stellen. Ze hebben leverkanker en vragen zich af of dat daardoor komt, maar ze wonen niet in die 3, 5 of 10 kilometerzone. Ik vind dat een zeer begrijpelijke vraag. Ik stel voor dat het agentschap Zorg en Gezondheid daarover met de universiteiten contact opneemt.

Dank u wel.

Bart Bautmans: Wat we wel doen, als mensen bezorgd zijn – dat hebben we ook al in Zwijndrecht opgepikt – is het Kankerregister raadplegen en bekijken of er een verhoogd voorkomen is van bepaalde types kanker in die omgeving. Sinds jaar en dag loopt dat al.

Oorzaak PFAS-blootstelling met als gevolg kanker op individueel niveau onderzoeken is onmogelijk. Dat lukt maar voor één stof en dat is asbest. Misschien moeten er longitudinale studies opgezet worden gedurende 10, 20 of 30 jaar om te bekijken of er meer kankers terug te vinden zijn bij een hogere PFAS-blootstelling. Dat is onderzoek dat internationaal al loopt. Dat wordt gecoördineerd door het Franse International Agency for Research on Cancer (IARC). Dat is een groot instituut dat de carcinogeniteit gaat beoordelen.

Wat betreft het terugrekenen: we investeren nu net in die Integodatabase om prospectief en retrospectief zaken die de huisartsen en labo's zien in bloedstalen, via het elektronisch medisch dossier proberen te koppelen aan milieudatabases.

Ik wil nog even terugkomen op die werknemers. Ik wil toch nog gezegd hebben dat er vanuit arbeidsveiligheid de mogelijkheid is om een 'public health'-benadering te hanteren. Wat wil ik daarmee zeggen? Ik heb aan 3M de meetwaarden opgevraagd van de werknemers, geanonimiseerd natuurlijk. Eigenlijk is dat mijn bevoegdheid niet en heb ik er niets mee te maken en is dat onder andere voor de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg (WASO). Ik heb gevraagd om de afstand van de 3M-fabriek tot waar die personen wonen te kennen en te kijken hoe lang een werknemer daar al werkt. Dan heb je een soort van 'public health'-benadering vanuit de dossiers van arbeidsveiligheid naar de omgeving waar die mensen wonen. Dat is gevraagd, maar ook dat kon 3M niet aanleveren.

De voorzitter: De heer Annouri heeft het woord.

Imade Annouri: Ik heb maar één vraag. Ik wil jullie op mijn beurt ook bedanken voor jullie vele geduld en de uitgebreide antwoorden.

De collega's hebben terecht voor een heel groot stuk gekeken naar wat er allemaal in het verleden is gebeurd. Ik wil even gebruikmaken van de gelegenheid om een vraag te stellen over de komende weken en maanden voor de mensen in Zwijndrecht. Welke rol zien jullie voor het agentschap Zorg en Gezondheid in de oplossingen, de pistes die genomen kunnen worden voor de mensen in Zwijndrecht? Welke pistes, welke oplossingen liggen er voor

om ervoor te zorgen dat de mensen daar gezond kunnen wonen, dat ze gerust kunnen zijn, dat ze opnieuw eieren kunnen eten en groenten kunnen telen? Welk perspectief kan daar geboden worden en op welke termijn?

Bart Bautmans: Dat is een vraag waar we heel bewust mee bezig zijn. We hebben een aantal no-regretmaatregelen genomen in juni en we hebben die onlangs verstevigd. Hoe geraak je van die no-regretmaatregelen af? Het is heel vervelend om het te moeten zeggen – ik heb dat ook op de infovergadering gezegd aan de deelnemers zelf – maar volgens mij zal dit in de eerstkomende jaren niet het geval zijn. We zitten met een vervuilde omgeving met PFAS, met stoffen die heel mobiel zijn, die heel persistent zijn. De mensen daar zullen voor een stukje moeten leren leven met die vervuiling. Daarmee wil ik zeggen dat men aandacht zal moeten blijven hebben voor die no-regretmaatregelen, net zoals wie in de omgeving van Umicore woont bijvoorbeeld. Dat betekent dat men zal moeten blijven poetsen met water, dat eieren eten een probleem blijft, tenzij men daar een nieuw stukje grond legt, tenzij de bronnen zijn uitgeschakeld. Met groenten uit volle grond zal men moeten blijven oppassen, tenzij men dat stukje grond saneert of in verhoogde teeltbakken teelt. Dat zal blijven.

Voor de deelnemers met hogere bloedwaarden, worden er individuele consults aangeboden om die dingen door te spreken, om die mensen te begeleiden. De huisartsen en de eerstelijnsgezondheidsactoren zijn op de hoogte en weten waaraan en waaraf. Zij kunnen ook een beetje 'the look and the feel', wat de vragen zijn, capteren. We hebben daar het initiatief voorgesteld – wat ook in de resolutie van het parlement stond en is ingewilligd door de regering – om daar extra medisch-milieukundige capaciteit te voorzien, net zoals we in Hoboken doen. Er zijn 2 vte's gedurende 5 jaar – om te beginnen – om die mensen te begeleiden, om als informatiekanaal naar die mensen toe te dienen, om ze te ondersteunen, niet alleen de mensen die er wonen, maar ook de lokale besturen, de verenigingen enzovoort. Er zal de komende 5 tot 10 jaar zeker een verhoogde investering moeten zijn in begeleiding van die mensen daar bij het wonen in een omgeving die belast is met PFAS. Dat is een feit.

De voorzitter: Hiermee zijn we aan het einde gekomen van deze hoorzitting. Ik wil graag de heer Dewolf en de heer Bautmans danken voor de tijd en de vele antwoorden op de vele vragen. Dan sluit ik hierbij de openbare zitting voor vandaag.

Hannes ANAF,
voorzitter

Tinne ROMBOUTS
Willem-Frederik SCHILTZ
Mieke SCHAUVLIEGE,
verslaggevers